

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»

на тему:

Шляхи формування у дітей дошкільного віку цілісного сприйняття природи

Виконала:

студентка II курсу магістратури, 63 групи
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Міткевич Христина Володимирівна

Науковий керівник:

к. біол. н., доцент Коваль Вікторія
Олександрівна

Чернігів - 2023

Роботу подано до розгляду « ____ » _____ 2023 року.

Студентка

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Науковий керівник

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*
протокол № _____ від « ____ » _____ 2023 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

_____ (підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОГО СПРИЙНЯТТЯ ПРИРОДИ ДОШКІЛЬНИКАМИ.....	8
1.1 Формування цілісного сприйняття природи як педагогічна проблема.....	8
1.2 Складові цілісного сприйняття природи у дітей дошкільного віку.....	19
1.3 Зміст, методи, форми формування цілісного сприйняття природи	23
РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОГО СПРИЙНЯТТЯ ПРИРОДИ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	31
2.1 Аналіз базового компоненту і програм для дошкільних закладів щодо формування цілісного сприйняття природи дітьми	31
2.2 Дослідження рівнів сформованості в дітей дошкільного віку цілісного сприйняття природи засобами ігрових вправ.....	35
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	51
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

Актуальність. Зростання національної самосвідомості, процес гуманізації освіти актуалізують проблеми переосмислення цінностей, духовного збагачення, ціннісних орієнтацій особистості.

Саме тому Державна доктрина розвитку освіти України 21 століття трактує, що до головної мети державної системи освіти віднося створення необхідних умов задля самореалізації та розвитку кожної особистості.

Під час переформування системи освіти з принципово новим змістом проблема пошуку шляхів забезпечення цілісного розвитку особистості набула ще більшої актуальності.

Сучасний стан ситуації на планеті доводить, що глобальне руйнування природи являється негативним продуктом шкідливої діяльності суспільства. Інтенсивне використання природних ресурсів, знищення природи загрожує подальшому існуванню та розвитку людства. Тому однією з передумов вирішення сучасних проблем з природою є формування особистості з реалістичним баченням, науковим світоглядом і цілісним ставленням до суспільства і природи, і в цьому формуванні важливу роль відіграє освіта, особливо її перша ланка - дошкільна освіта.

Для того, щоб діяти на користь природи, люди повинні мати необхідний рівень знань про неї і вміти їх використовувати. Розуміння того, що людство є частиною природи, змінило наше уявлення, а дані основи повинні закладатись ще з раннього віку, причому першим етапом є емоційне виховання, за яким слідує позитивні дії, спрямовані на захист і збереження навколишнього середовища.

Протягом останніх років досить багато роботи покладено на розвиток цілісності знань дітей саме дошкільного віку. Проведено дослідження принципів побудови предметів природничого циклу та внесено необхідні зміни до їх змісту. Основні педагогічні знання підтверджують необхідність розробки педагогічних умов розвитку цілісності знань про природу, що

зазвичай пов'язано з вибором змісту, формату та методів цього процесу. Забезпечення неперервності цього процесу створює умови для безперервної організації освіти дітей та розвитку їх знань щодо цілісності природи.

Процес формування цілісності сприйняття природи досліджували психологи, натуралісти, вчені та педагоги досліджували, окремими аспектами даного явища займались Й. Герbart, Я. Коменський, В. Сухомлинський, Ж. Руссо.

Основи ціннісних орієнтацій, в тому числі і до природи, закладаються в дошкільні роки: згідно з дослідженнями А. Федотової, І. Хайдурової та ін., діти у віці 5-7 років можуть отримати знання про рослини, тварин і людину як живі істоти, про світ природи і зв'язки та залежності між людиною і природою, про різноманітність природних цінностей, таких як здоров'я, пізнання, моральність, естетичність і корисність, про те, що природа - це знання про навколишнє середовище, зокрема про те, що воно є середовищем проживання.

Саме освіта є в основі формування духовності й моральності людини. Завдяки пізнанню законів природи людина усвідомлює не тільки цілісність і єдність світу, а і свою єдність, нерозривний зв'язок зі світом.

Пізнання природи, установлення зв'язків, взаємозв'язків між явищами та елементами розпочинається у закладах дошкільної освіти, де діти отримують початкові знання з природознавства під час прогулянок, освітньої діяльності, екскурсій.

Одночасно дитина, котра зростає поступово навчається розв'язувати життєві завдання різного рівня складності та новизни, актуалізує необхідність поводитися компетентно в багатоваріантному світі, диференціювати події за ступенем їх значущості, безпеки, корисності.

Опираючись на вище вказане, важливим є:

- вчасне забезпечення елементарного природодоцільного світогляду у дітей дошкільного віку;
- ціннісна та змістова наповненість природничих напрямків;

— почуття відповідальності за дії, котрі можуть впливати на довкілля;

— створення умов, згідно яких позитивні цінності суспільства стали б надбанням особистості та орієнтирами її діяльності, що є важливим аспектом розвитку і становлення майбутнього громадянина України.

Сьогодні важливе займає проблема цінностей, котрі досліджуються спеціалістами.

Обґрунтування загальної мети, принципів, завдань знань про природу займались В. Крисаченко, І. Зверева, Е. Писарчук, О. Онопрієнко, В. Маршицька, Г. Пустовіт.

Метою дипломної роботи є аналіз сутності та змісту формування у дітей дошкільного віку цілісного сприйняття природи.

Завдання:

1. Аналіз психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми.
2. Дослідити методи, форми та зміст формування цілісного сприйняття природи.
3. Здійснити аналіз базового компоненту та програм з теми цілісного сприйняття природи.
4. Дослідити формування цілісного сприйняття природи засобами ігрових вправ у дітей дошкільного віку.

Об'єктом дипломної роботи є освітній процес в дошкільному закладі.

Предметом дослідження: методика формування цілісного сприйняття природи у дітей дошкільного віку.

Методи:

- теоретичні (узагальнення, аналіз, систематизація, порівняння, зіставлення поглядів);
- емпіричні (педагогічний експеримент); статистичні: (статистична обробка результатів дослідження).

Теоретичне значення роботи полягає у важливості уточнення змісту поняття цілісності знань дітей про природу, в роботі описано базові особливості формування знань про природу у дітей дошкільного віку.

Практичне значення. Наведені матеріали роботи можуть допомогти у питаннях вдосконалення практики та теорії професійної педагогічної освіти.

Практична значущість роботи базується на питанні впровадження навчальної та виховної роботи щодо формування цілісності знань дітей про природу у практику дошкільних закладів.

Отримані результати можуть бути використаними закладами дошкільної освіти для подальшого створення посібників для вихователів та вчителів.

Апробація дослідження відбулась на Всеукраїнській онлайн-конференції з міжнародною участю «Стратегії та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності. Нові виклики та перспективи реалізації», м. Чернігів, 30 травня 2023 р.

Публікації: Міткевич Х. Шляхи формування у дітей дошкільного віку цілісного сприйняття природи» - до збірника матеріалів доповідей Всеукраїнської онлайн-конференції з міжнародною участю «Стратегії та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації», м. Чернігів, 30 травня 2023 р. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2023. с.49-50.

Експериментальна база дослідження - ЗДО «Джерельце» м. Славутич. В експерименті взяло участь 30 дітей віком від 5 до 6 років (15 дітей групи № 3 і 15 дітей групи №4).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури. Загальна кількість сторінок – 66, основного тексту – 49 сторінка.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОГО СПРИЙНЯТТЯ ПРИРОДИ ДОШКІЛЬНИКАМИ

1.1 Формування цілісного сприйняття природи як педагогічна проблема

Проблема розвитку дітей дошкільного віку та сприйняття ними природи не нова в сучасній педагогіці. У науково-педагогічній та методичній літературі можна виокремлено різні підходи до розуміння цілісного сприйняття природи.

К. Ушинський зазначав, що дитина мислить формами, кольорами, звуками, відчуттями і той, хто захотів би змусити її мислити інакше, даремно й шкідливо насилував би дитячу природу.

Необхідно сформувати у дітей навичку вдивлятися, вдумуватися в об'єкт вивчення, а не ковзати його поверхнею, тому педагог, який бажає щонебудь міцно закарбувати в пам'яті дитини, повинен турбуватися про те, щоб якомога більше органів чуття – око, вухо, відчуття м'язових рухів, і навіть, якщо це можливо, нюх і смак взяли участь в акті запам'ятовування» [29].

В. Сухомлинський стверджував, що сприймання предметів природи за допомогою різних аналізаторів пробуджує у дітей інтерес та бажання їх пізнати.

Сприйняття природи розглядається і в рамках вияву внутрішньої сутності об'єктів природи через своєрідність їх зовнішніх характеристик.

Це – сукупність інформативно насичених ознак, серед яких можна виокремити такі вагомні структурні компоненти краси і виразності природи, як розмаїття форм, звуків і запахів, світло і колір, пропорцію, симетрію, ритм та ін.

Г. Тарасенко вказує на те, що дослідники, аналізуючи естетичні властивості природи, виділяють такі структурні «компоненти» її краси, як:

- розмаїтість форм, звуків, запахів;
- світло й колір;
- пропорція, симетрія, ритм;
- барвисті якості і закономірності пластичних форм;
- ритм і аритмія, гармонність і дисгармонія;
- розмірність, єдність різноманіття, цілісність, доцільність;
- характерна текстура поверхні.

Пропонується оцінювати вияви естетичного у фізичних явищах природи, як: краса декоративна, конструктивна, динамічна.

Серед ознак природної досконалості виділяють: світло й колір (М. Міннарт), красу форм (Е. Геккель), естетику пропорцій (М. Гіка), доцільність симетрії (І. Шафрановський), виразність ритмічності, циклічності й вічності руху в природі (М. Дубинін) та ін. [11]

Такі ознаки природи, на думку Г. Тарасенко, змістово інформують про зв'язки в природі, характерні особливості існування та розвитку природних об'єктів.

Науковець вказує на те, що відчуття виразності природи є відчуттям цінності життя, унікальності кожної форми його вияву.

Зіставлення окреслених підходів дає можливість вказати на їх відмінність: у нашому тлумаченні поняття «цілісність» стосується природи і характеризує її як матеріальну живу впорядковану систему, підсистеми якої співвідносні з рівнями організації живої природи. Цілісність сприйняття природи може забезпечуватись лише під час взаємодії дитини та природи.

Опираючись на думку І. Зверева, ми погоджуємось, що першими уявленнями дітей про природу формуються саме у родині та закладі дошкільної освіти. [29]

Явища природи привертають увагу дітей дошкільного віку згідно своєї виразності та динаміці, вже у старшому дошкільному віці діти з допомогою

дорослих формують екологічні моделі, які вказують на різноманіття природи, опису змін у природі, її зв'язків. [29]

Діти дошкільного віку, на думку Н. Лисенко, можуть досить активно засвоювати елементарні знання стосовно взаємозв'язків, які існують у природі, до них відносяться: [39]

— елементарні наукові знання щодо основних екологічних факторів у процесі розвитку живої природи;

— уміння класифікації живої природи опираючись на сприйняття та аналіз способів взаємодії, зовнішніх ознак, з врахуванням середовища та особливостей живлення.

Отже, саме у дошкільному віці відбувається формування первинних екологічних знань, які можуть виникати як результат взаємовідносин з природою, які існують під виглядом системи. Варто також акцентувати увагу на факті, де природа як об'єкт сприймання розкривається педагогами по-різному.

Наприклад, Р. Арцишевський, С. Балашова, Н. Бібік, В. Ільченко, К. Гуз, Н. Лисенко, розподіляють природу на живу та неживу. Натомість З. Плохій зауважує щодо використання в спілкуванні з дошкільниками термінів «жива природа» і «нежива природа». [40]

На їх думку, доцільно вживати терміни «живий організм» та «неживий об'єкт природи», оскільки у дітей може сформуватися уявлення, що існує дві природи і одна з них нежива.

Для нашого дослідження актуальним є класифікація засобів унаочнення об'єкта сприймання, запропонована Т. Байбарою (рис.1.1).[7]

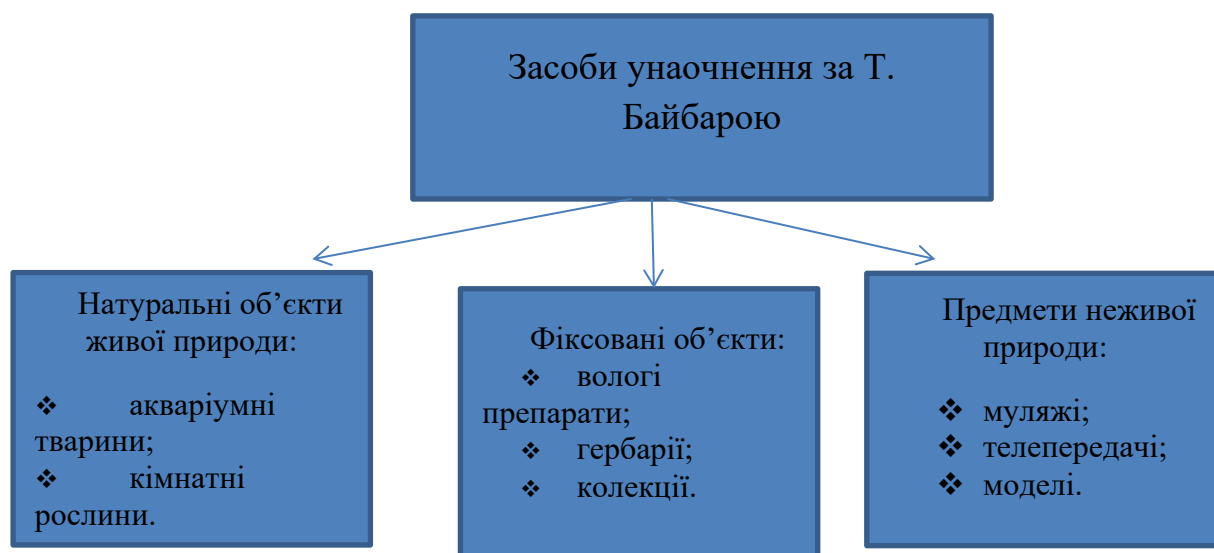

Рисунок 1.1 Засоби унаочнення, що сприяють цілісному сприйняттю природи за Т. Байбарою.

Інше бачення засобів унаочнення об'єкта сприймання запропонували Т. Водолазська, К. Гуз, В. Ільченко, О. Ільченко. Вчені вводять поняття «навчальне середовище», до якого відносять кабінет довкілля, екологічну стежину, школу-довкілля та довкілля в буквальному розумінні слова.

Конкретні предмети природи та природне середовище взагалі визначаються В. Сухомлинським, як найбільш доступний та цікавий для дітей засіб унаочнення об'єкта сприймання.

У природі в доступній формі «закладені прості і в той же час найскладніші речі, предмети, явища, залежності, закономірності, інформація про які нічим не замінима тому, що вона відповідає саме дитячому сприйманню, тому, що інформація про ці речі, предмети є тим світом, у який входить сама дитина, у цьому світі – первинне джерело її уявлень, понять, думок, узагальнень». [18]

Науковець Н. Шахірева зазначає, що «здатність розглядати всі процеси та явища природи в розвитку й взаємозв'язку є обов'язковою умовою формування цілісного світосприйняття дошкільників». Такої ж думки дотримується і природодослідниця Т. Байбара, котра наголошує на тому, що

цілісність природних явищ, фактів мають бути доступними для дитини та відповідати її вікові. [7]

В. Ільченко, К. Гуз стверджують, що «довкілля постає перед дитиною не як набір природних об'єктів, а як цілісність, у ньому все органічно пов'язане. Спостереження в ньому базується на безпосередньому сприйманні об'єкта і аналізі інформації про ситуацію в довкіллі».

З. Плохій вважає, що «ідея екологічної єдності в природі розкривається через поняття «живий організм». [52]

Діти ознайомлюються з екологічними зв'язками між живими організмами та живими і неживими її складовими шляхом усвідомлення наявності потреб живої істоти в повітрі, воді, теплі тощо та необхідності їх задоволення».

Питання вивчення природи згідно ієрархічного принципу надає можливості досить логічно розкривати зв'язки, які існують у природі. [58]

Досить великого значення під час процесу сприймання природи займають знання щодо певних явищ природи, так вважає природодослідник І. Зверев, так як без знань щодо окремих компонентів живої природи, явищ неживої є неможливим вірно усвідомлювати значенні їх у природі.

Подібні роздуми зустрічаємо у працях З. Плохій, Т. Байбари, Н. Бібік, О. Савченко. Процесуальний аспект організації сприймання дітьми природи висвітлено в працях Я. Коменського, Й. Песталоцці; Т. Байбари, Н. Захарової, І. Зверева, Н. Лисенко. [54, 7, 39]

Безпосереднє сприймання природи пропагували Ж. Руссо, С. Русова, В. Сухомлинський та інші.

Педагогічна концепція С. Русової ілюструє, що діти повинні бути як найближче до природи, яка безпосередньо впливає на дитину через спостереження, експерименти, екскурсії, прогулянки. Адже вважається, що любити можна тільки те, що ми добре знаємо. Необхідно дозволити дітям побачити найближчі краєвиди місцевості, знайти в них кожен річку, ліс, озеро тощо, знати рослинність, звірів свого краю.

Слід акцентувати увагу на тому, що, за Т. Байбарою спостереження різняться між собою за різними критеріями: [7]

- короткочасні та довготривалі;
- форма організації діяльності учнів: фронтальна, групова, індивідуальна;
- часом проведення: випереджальні, опорні, розширювальні;
- характером пізнавальної діяльності: творчі, репродуктивні.

Науковці М. Вашуленко, Н. Бібік наголошують на необхідності побудови процесу формування в учнів цілісного сприйняття природи на основі запровадження інтегрованого викладання та використання міжпредметних зв'язків.

За Н. Бібік, М. Вашуленко, процес інтеграції дає можливість формувати в дітей знання, що є новими для них та пов'язані з природою. Це, в свою чергу, характеризуються вищим рівнем розуміння, осмислення, підвищенням їх дієвості й системності, динамічністю застосування в нових ситуаціях. [39]

Теоретичні передумови, закладені в роботах вчених дозволили спрогнозувати цілу низку дидактичних умов, щодо формування знань щодо цілісності природи.

Отже, з'ясована неоднозначність позицій науковців щодо інтерпретації поняття «цілісне сприйняття природи» дозволила визначити їх відмінність: у нашому тлумаченні поняття «цілісність» стосується природи і характеризує її як матеріальну живу впорядковану систему, підсистеми якої співвідносні з рівнями організації живої природи.

На основі узагальнення поглядів педагогів на природу як об'єкт сприймання визначено можливі засоби її унаочнення. [7]

Дошкільники отримують знання про рослин і тварин, вчать розпізнавати їх за характерними ознаками, об'єднувати за схожими особливостями в елементарні класифікаційні групи (комахи, птахи, звірі, домашні тварини, рослини, кущі, дерева. [34]

Й. Песталоцці зазначав, що це допоможе усунути безладність у вивченні природи та об'єднання її складових у цілісність.

На думку А. Дістервега, реальна, справжня, дійсна освіта розглядається як розуміння природи. Знати природу – це означає не просто відчувати її в загальному й цілому, а розуміти її явища, знати її у взаємозв'язках та законах функціонування. [32]

Ми вважаємо, що основи цілісного ставлення потрібно закладати з раннього віку. Таку функцію можуть успішно виконувати батьки, які мають достатній життєвий досвід і хоча б якусь базову підготовку для цього завдання.

Творче плекання прогресивних ідей і поглядів на природу, як стверджують О. Водовозова, Л. Шлагер та Є. Тікієва, - це робота сучасних науковців, які наголошують на поглибленому ознайомленні дітей з флорою і фауною власної країни.

При відборі об'єктів автори дотримуються дидактичного принципу краєзнавства.

На їхню думку, ці матеріали дозволяють дітям всебічно вивчити природу рідного краю, отримати глибоке уявлення про внутрішні зв'язки цього краю і дають дітям яскраві враження про природу рідного краю і своєї Батьківщини в цілому.

На сьогоднішній день акцентується увага на важливості комплексного підходу щодо виховної роботи з дітьми. Пропонуємо розглянути вчення дослідників відносно даного підходу:[28]

— С. Козлова та Н. Виноградова опрацьовували питання завдань природничого змісту і необхідності вирішення в єдності з вихованням у дітей почуття громадянина та патріота.

— С. Ніколаєва розробляє систему дошкільних знань відносно захисного пристосування тварин.

— Е. Замкінд наголошує про важливість засвоєння дітьми знань дітей про зміни у житті тварин та рослин, які є сезонними.

У багатьох дослідженнях вчених зосереджена увага на наданні матеріальної бази для приміщень дитячого садка - куточки природи, теплиці, оранжереї та раціональному озелененню території дитячого садка.

До мети формування цілісного ставлення до природи відносять вибудування цілої системи переконань, поглядів, наукових знань, котрі створюють базу дієвого та відповідального ставлення дитини до середовища, що їх оточують.

Зміст освітньої діяльності в цьому напрямі полягає в тому, щоб показати дітям різноманітність природи.

Розглянемо основні завдання відносно виховання цілісного ставлення до природи у дітей:[24]

- формування елементів наукових знань стосовно основних екологічних факторів, взаємозв'язків, залежності під час розвитку живої природи;

- виховання любові до природи, бажання піклуватися про рослини і тварин, негативного ставлення до завдання шкоди рослинам, тваринам.

- розуміння дошкільниками взаємозв'язків, які існують у природі;

- розвиток вміння класифікувати живу природу шляхом аналізу та сприймання зовнішніх ознак.

- стимулювання допитливості та інтересу до пізнання природи шляхом опису її явищ та об'єктів.

- активізація знань та практичного досвіду дітей під час різноманітних видів діяльності у природі.

- ознайомлення дітей з усною народною творчістю стосовно дбайливого ставлення до природи.

- навчання дітей культурної поведінки у природі.

Під час формування у дітей цілісного ставлення до природи вихователі дошкільних закладів повинні використовувати різноманітні методи.

Звичайно, цілісного сприйняття природи у дітей дошкільного віку має бути безперервним і систематичним, обов'язково розкриватись у кожному завданні спрямованому на розширенні базових природничих знань та на кожному занятті.

На практиці педагоги зазвичай проводять такі види діяльності, як: споглядання природи, подорожі, перформативні, комплексні, інтегровані, сюжетно-рольові, тематичні та дидактичні ігри тощо.

У психолого-педагогічних системах неможливо сформувати особистість дитини поза світом природи, оскільки цілісний розвиток особистості розглядається як процес входження у світ людських відносин, суспільства, ставлення людини до природи та оволодіння перлинами культури, що опосередковують ці відносини.[40]

Концепція дошкільної освіти має на меті докорінну переорієнтацію практиків з репродуктивних на продуктивні методи, тобто озброєння дітей навичками пізнання природи, активної діяльності та самостійного «відкриття» її таємниць.

Зрештою, такий підхід підвищує зацікавленість дітей і стимулює їхнє прагнення до активності.

Акцент на поєднанні різних способів ознайомлення дітей з природою та більш конкретними знаннями про її складові, розвитку практичних умінь і навичок взаємодії з природою та вихованню дбайливого ставлення до неї на засадах взаємодоповнюваності та взаємозбагачення, а також впливу на інтелектуальний, вольовий, емоційний та сенсорний розвиток особистості сприяє розвитку індивідуальності.

Наприклад, виготовляючи поробки з природничого матеріалу або іграшки своїми руками, діти не тільки розвивають свої навички та опановують елементарні завдання, а й дізнаються про властивості природних матеріалів, таких як жолуді, ягоди та насіння, їх значення в житті людини, важливість в раціоні тварин, особливо птахів, які харчуються лісовими щедротами восени та взимку, та їх дбайливе збереження.

Під час роботи діти виготовляють моделі іграшок та композицій, досліджують можливості поєднання різних предметів - шишок, пір'я, соломи, насіння, трави тощо - для створення одного виробу. Естетичне задоволення, яке вони отримують від очевидних плодів своєї праці, дає дітям відчуття власної гідності і заохочує до творчої діяльності та тривалих досліджень у вільний час.[40]

Дошкільний вік - це період раннього становлення особистості, коли значно збагачується і впорядковується чуттєвий досвід, засвоюються людські способи сприйняття і мислення.

Саме під час процесу предметної та чуттєвої діяльності у природі дитина виокремлює характерні, центральні зв'язки явищ та відтворює їх в образній формі, тобто у формі уявлень.

Відповідно очевидним стає факт, що у дошкільному віці варто сформулювати елементарні поняття та уявлення про світ природи, а саме:

- рослини (дерева, кущі, трави);
- тварини (ссавці, свійські та дикі, риби, гризуни, птахи).

Це висуває нові принципи відбору та систематизації знань і вимагає розробки спеціальних програм еколого-природничої освіти в дитячих садках.

Природа - це світ безперервних чудес, самостійне «відкриття» і невичерпне джерело знань. Природно та цілком закономірно, що вихователі в процесі організації безпосереднього чуттєвого сприйняття дошкільниками природи на екскурсії, прогулянки разом зі знаннями формують у дітей відповідальне ставлення до природи і пробуджують у них прагнення до людського контакту з природними об'єктами і явищами.

Знання дітей про природу є дидактичною основою освіти. У зв'язку з цим освіту в дитячих садках слід розглядати, як з точки зору знань, що надаються вихователем, так і з точки зору організації доцільних форм дитячої діяльності, що забезпечують систематичне і правильне засвоєння цього змісту.

Отже, для того, щоб розвивати екологічну грамотність у дітей дошкільного віку, педагоги повинні мати чіткі цілі та реалізовувати їх, особливо з урахуванням віку дітей:[45]

- формування елементів наукових знань стосовно основних екологічних факторів під час розвитку живої природи;
- розвивати вміння класифікувати живу природу;
- розвивати допитливість та прояв цікавості щодо пізнання природи згідно описів її явищ та об'єктів;
- активізація знань та практичного досвіду дітей під час різних видів діяльності (праця, гра, навчання, наукова та дослідна діяльність);

У старшій дошкільній групі у дітей мають формуватись та систематизуватись уявлення дітей щодо зв'язку між станом ґрунту, положення сонця, рухом повітря та розвитком тварин, рослин, людей.

Згідно програми розвитку дітей, вихователі мають бути ініціативними та творчими у процесі виховання та навчання дітей.

Метою програми являється забезпечити процесу повноцінного фізичного, соціального, пізнавального та естетичного розвитку особистості дитини, процес їх існування у Всесвіті та розвиток духовного потенціалу. [24]

До умов, що формують знання щодо цілісності знань дітей про природу, відносять задатки дитини та її природні властивості. Діти, під час спостережень у природі ознайомлюються з певними закономірностями, які існують у природі. Дитина, на рівні організму розпізнає існуючі зв'язки між органами тварин, рослин, людини.

Опираючись на знання дітей щодо популяції у природі, вони узагальнюють зв'язки між тваринами і їхнім потомством; між об'єднанням у групи; між родиною та дитиною. Таким чином, угрупуваючи згідно певних ознак діти відстежують очевидні зв'язки, які існують між об'єктами неживою та живої природи. [24]

1.2 Складові цілісного сприйняття природи у дітей дошкільного віку

Й. Песталоцці зазначав, що сприймання природи повинне відбуватись на основі розкриття існуючих зв'язків між складовими природи. На його думку, саме це допоможе у подальшому розвитку усунути безладність у вивченні природи та об'єднати складові.

А. Дістерверг зазначав, що якісна освіта визначається на розумінні природи. Згідно думки вченого, розуміння природи полягає у цілісності сприйняття природи: знання її взаємозв'язків, законів функціонування, розумінні її явищ.

Й. Герbart говорив, що сприймання природи заключається у поєднанні інтересів, а їхнє задоволення буде сприяти розумінню реальній взаємозв'язків у природі: [24]

- емпіричних (що це таке?);
- умоглядних (чому це так?);
- естетичних.

В. Сухомлинський під час організації сприймання дитини природи давав певні рекомендації. Так, вчений говорив про необхідність помічати маленькі деталі. Необхідно помічати кожен пелюсточки, краплинку, крильце метелика, так як це є частина бачення природи. Ми погоджуємось зі словами В. Сухомлинського, щодо необхідності навчання дітей розумінню природи, яка є єдиним цілим для людини та тварини. [18]

Навчання та надання дітям дошкільного віку елементів знань щодо цілісності природи лежить в основі Базового компоненту дошкільної освіти, Державний стандарт початкової загальної освіти, Концепції екологічної освіти України, Закону України «Про дошкільну освіту».

Конвенція про екологічні знання у дітей дошкільного віку визначає формування базових знань про екологічну культуру, морально-ціннісну орієнтацію особистості. [24]

Морально-ціннісні орієнтації є необхідними передумовами у розумінні загальної суті природи, переоцінки власної поведінки у природі. Конституція України до завдань дбайливого ставлення до природи відзначає те, що ні в якому разі не можна причиняти шкоду природі.

Державна національна програма «Освіта 21 століття» вказує на необхідність формування екологічної культури людини у гармонійних відносинах з природою.

Зміст знань дітей про природу виокремлено у Базовому компоненті дошкільної освіти, де вказано, що воно спрямоване на розвиток особистості, її орієнтуванні на відтворені природи, виховання різнобічної і гармонійної особистості, формують в цілому цілісність знань про природу. [4]

Закон України «Про дошкільну освіту» визначає головні завдання дошкільної освіти, які спрямовані на свідоме ставлення дитини до власної особистості та оточення і природного довкілля.

Для формування цілісного ставлення дітей до природи варто сформувати у дитини розуміння того, що людина з природою тісно взаємопов'язані, і саме тому піклування про природу є і турботою про людину.

На розвиток естетичних почуттів теж відбивається природне довкілля, освіченість дитини, це відбувається шляхом вихованням та впливають умови життя.

Природа забезпечує живі організми всім необхідним для їх нормальної життєдіяльності (повітрям, водою, їжею). У цьому полягає її біологічна цінність.

Розглянемо цінності природи:

— Утилітарні (все, що задовольняє матеріальні потреби людини: корисні копалини, горючі та будівельні матеріали, лікарські рослини.

— Соціальні (забезпечення естетичних, пізнавальних, моральних цінностей).

— Вітальні (потенціали, потрібні для відтворення і продовження життя).

Формування перших об'єктивних наукових уявлень про природу важливо для навчання дітей їх цінності для природи. Наявність такого роду знань допоможе дитині зрозуміти, наскільки тісно пов'язані всі складові природи, особливо люди, пов'язані з навколишнім середовищем. Саме встановлення механізмів взаємодії людини з природним середовищем допомагає передбачити негативні наслідки індивідуальних дій, усвідомлювати самоцінність природи і відчувати себе її частиною. [45]

Але на практиці дошкільна освіта трактується цінність природи часто досить поверхнево. Діти дошкільного віку повинні засвоїти у повному обсязі поняття та ідеї, щодо базових напрямків екології: [51]

— Біологічних (живі організми, середовища існування, існуючі зв'язки, екологічна єдність).

— Соціальних (взаємодії людини та природи, значення дій людини у природі).

— Прикладних (правила поведінку людини в природі).

У працях В. Гревцової, Є. Залкінда, С. Ніколаєнко розглядались питання методики формування поняття живий організм.

Дошкільники можуть виокремлювати істотні зв'язки з поміж явищ дійсності та їх відтворенні в формі уявлень, цим займались дослідники О. Запорожець та М. Поддяков.

За допомогою цієї системи знань дитина вчиться узагальнювати, тобто виходити за рамки конкретних явищ в процесі мислення. Таким чином, діти дошкільного віку встановлюють екологічні зв'язки між природними неживими істотами (повітря, земля, вода) і живими істотами, щоб реалізувати потреби живих істот і необхідність їх задоволення [57].

Яскравим прикладом таких зв'язків, доступних для дітей, є сезонні зміни в природному середовищі існування. Птахи відлітають у вир через нестачу їжі-комах, які ховаються або гинуть від нестачі їжі на рослинах. Квіти та листя втрачаються через зниження температури ґрунту та води та зменшення кількості світла. Навесні цей ланцюжок продовжується в протилежному напрямку.

Спочатку увага дітей зосереджена на прямому зв'язку між конкретною рослиною і твариною, потім дорослі повинні допомогти дітям зрозуміти зворотну залежність природних об'єктів один від одного. Дошкільнята можуть чітко підтвердити наявність такої залежності, наприклад, листя, знищені гусеницею, вказують на те, що в цій області не вистачає птахів, щоб з'їсти її.

Щоб діти краще розуміли складні концепції, варто використовувати ілюстрації, зроблені у вигляді «живих картинок». На фланелографі можна легко розмістити серію зображень різних природних об'єктів. Діти із задоволенням швидко навчаться будувати найпростіші моделі екосистем по фотографіям і пояснювати екологічні зв'язки, що існують в природі.

Виховання цілісного ставлення дітей дошкільного віку до природи може бути дієвим якщо вони здобуватимуть знання щодо соціальної екології, котрі можливо подати під час опрацювання тем: «Збереження здоров'я», «Здоров'я та природа», «Дії для збереження природи».

Програми для дошкільного віку не так давно включили людину до об'єктів дослідження, саме через ці дії діти можуть усвідомити себе як частину біосфери. Для того щоб допомогти дітям усвідомити досить міцний зв'язок між людиною та природою необхідно ознайомлювати їх зі структурою власного організму, вчити їх орієнтуватись в основних показниках здоров'я та докладно пояснювати загальний вплив, який чинить природа на організм людини.

1.3 Зміст, методи, форми формування цілісного сприйняття природи

Процес цілісного сприймання природи дитиною дошкільного віку здійснюється опираючись на наступні підходи (рис.1.1).

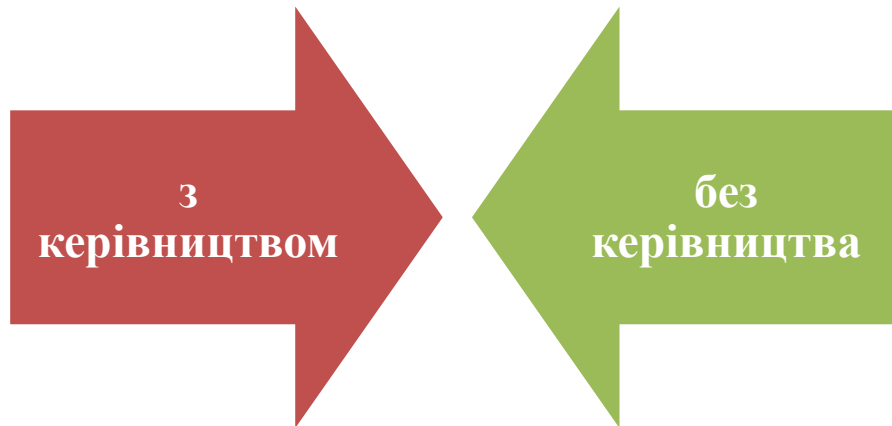

Рисунок 1.1 Підходи до цілісного сприйняття природи

Сам процес сприймання та відчуття природи відбувається з допомогою слухового, зорового, нюхового, тактильного відчуттів. Тому основним засобом сприймання явищ та предметів природи являється зоровий аналізатор.

Досить значущим з середини дошкільного віку є вміння спостерігати за явищами та предметами природи, часто розглядати їх, і саме у період дошкільного віку така здатність стає тривалішою.

Згідно досліджень Г. Костюка, результативність цілісного та самостійного сприйняття дитиною природи визначається підвищенням гостроти зору дітей. [49]

Важливим для цілісного сприйняття природи є слуховий аналізатор, з допомогою якого відбувається фіксація та розрізнення звуків в середовищі природи, звуконаслідування мовлення людей, звуків тварин.

За Дж. Гібсоном, дитина під час сприймання навколишнього середовища використовує різні аналізатори: слух, зір, дотик, смак, і тільки використовуючи їх в комплексі може повноцінно та цілісно оцінити світ природи.

Згідно вчень О. Запорожця, з допомогою тактильних відчуттів під час сприймання дитиною природи, вона здобуває нові знання про просторові відношення, властивості предметів, зв'язки між ними.

Г. Люблінська доводить певну думку про те, що поєднання тактильного та зорового сприймання доповнює один одного. Рука, яка виступає органом практичної дії ніби допомагає зоровому аналізатору виокремити певні відмінності між предметами. [48]

Можливість дітей дошкільного віку самостійним чином цілісно сприймати природу може пояснюватись інтенсивним формуванням здібностей до аналізу, узагальнень, абстрактного мислення.

Суттєвим переломом у розумінні причинності являється вік п'яти років, саме тому формування цілісного ставлення у природі набуває особливого значення.

Діти старшого дошкільного віку у власних міркуваннях можуть називати причини явищ, тому можуть перейти до їх розуміння, вони розрізняють стан якості повітря, води, ґрунту та встановлюють зв'язок поведінкою тварин та зміною температури повітря.

Завдяки активному розвитку мовлення у старших дошкільників відбувається збагачення словникового запасу, пояснювальна форма мислення. Ці зрушення є позитивними для цілісного приймання природи.

Загальний результат цілісного сприйняття природи полягає у тому, що діти можуть вірно називати тварин, рослин, повітря, води, стану погоди і можуть складати невеличкі оповідання щодо відомих їм тварин та рослин, здатні коментувати власні трудові дії у природі. Діти у своїх розповідях можуть висловлюватись про явища природи, Сонце, Місяць. [25]

Важливу роль у самостійному сприйнятті природи займає пам'ять, а вчені Г. Костюк, Г. Люблінська вказують, що її розвиток у дошкільному віці може характеризуватись досить якісними змінами:

— покращується логічна пам'ять;

- збільшується точність упізнавання об'єктів;
- точність запам'ятовування.

Зміни, які відбуваються у процесах впізнавання об'єктів опираються на їх родові ознаки.

За умови систематичного зовнішнього впливу сім'ї та дошкільного навчального закладу на цілісний процес ознайомлення з природою діти дошкільного віку впізнають і розрізняють рослини найближчого оточення за будовою їхніх наземних частин. Вони впізнають і розрізняють тварин, запам'ятовують назви відомих рослин і тварин, впізнають і запам'ятовують те, що їм відомо про відомі планети і зірки за картинками, малюнками та ілюстраціями.

Розвиток дитячої уяви відіграє важливу роль у загальному сприйнятті природи. В якому уява дітей дошкільного віку стає менш залежною від використання предметів і замінюється вербальними діями. Опора на слова дозволяє дітям подумки створювати нові образи. Уява дітей старшого дошкільного віку є не тільки репродуктивною, ай творчою.

Важливою особливістю уяви дитини дошкільного віку є приписування природним явищам і предметам людських якостей та емоцій.

Діти переносять людські сили і якості на тварин, рослин і неживі предмети, уподібнюють неживі предмети живим істотам і намагаються поводитися з ними так, ніби їм притаманні людські якості.

У дошкільний період відбувається формування довільної уяви. У старшому дошкільному віці відбувається свідоме створення образів, керуючись заздалегідь визначеними цілями.[45]

Зосередження уваги дошкільника на словах є важливим для формування цілісного сприйняття природи. Назви предметів і дій викликають у свідомості дитини образи і створюють умови для розвитку як мимовільної, так і довільної уваги. Дорослі можуть легко привернути увагу дитини до певного об'єкта за допомогою слів, вказівних жестів, міміки та наслідування.

Згідно Базового компонента дошкільної освіти може бути реалізоване навчання цілісному сприйняттю природи, яке реалізується у змістових напрямках «Природа Космосу», «Природа планети Земля», «Природа» (рис. 1.2). [4]

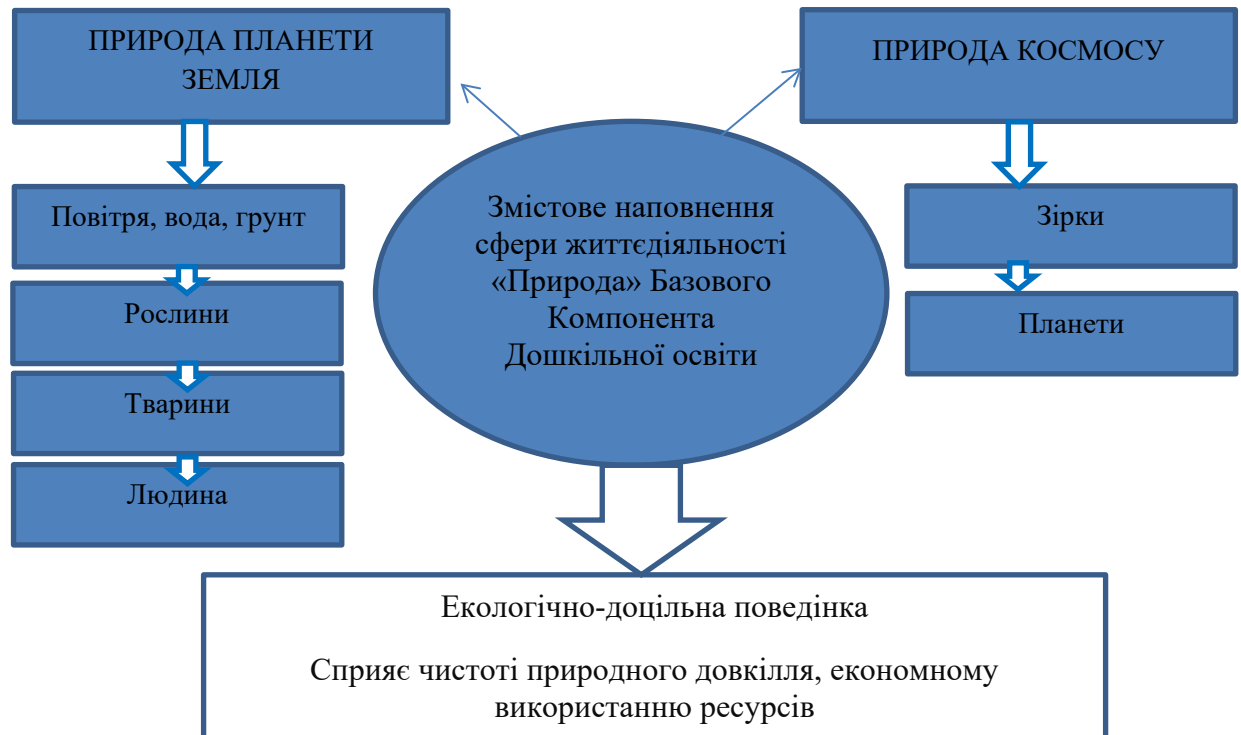

Рисунок 1.2 Якість знань за вимогами Базового компонента дошкільної освіти сфери життєдіяльності «Природа»

Природничу компетентність дітей дошкільного віку відносно напрямку «Природа планети Земля» складають данні про природу яка є цілісним компонентом, у якому повітря, вода, ґрунт, тварини, рослини, люди, їх єдність, рух та мінливість взаємодіють.

Напрямок «Природа Космосу» формують елементарні знання про Сонце, планети, Всесвіт. [4]

Під час ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з природою та її явищами відбувається опираючись на певні дидактичні умови.

Досить часто вихователі професійній діяльності використовують такі методи: [22]

- спостереження (короткотривалі, епізодичні, довготривалі);

- показ картин, фотографій, ілюстрацій;
- дослідницька та пошукова робота;
- ігри, праця на природі;
- емпатія;
- бесіди;
- словесні та логічні завдання;
- проблемні ситуації.

Досить цікавими формами у роботі з дітьми дошкільного віку є:

- прогулянки, екскурсії;
- заняття-вистави, де акторами є діти («Цілюще зілля»);
- дитячі гуртки, студії: «Зелений патруль», «Зелена аптека»;
- перегляд діафільмів, кінофільмів, діапозитивів відповідно природничої тематики;
 - збирання лікарських трав, рослин для приготування фітококтейлів та квіткових чаїв;
 - навчальні екологічні стежини, котрі розпочинаються з кімнати та закінчуються в лісі, парку, полі;
 - проведення експериментальної, дослідної роботи;
 - вивчення легенд, казок, народних прикмет, загадок, обрядів та свят;
 - використання у діяльності художньої літератури.

Під час ознайомлення та формування цілісних знань про природу у дошкільників використовуються різноманітні методи, такі як:

- демонстрування картин, відео;
- спостереження;
- праця в природі;
- використання моделей.

Використовуючи будь-який з методів вихователь використовує також різноманіття прийомів, котрі спрямовують дітей на виконання певного дидактичного завдання: запитання, показ, пояснення.

У теорії педагогіки є певна система класифікації методів впливу на процес навчання та виховання дитини:

— методи за джерелом знань (спостереження, наочні методи, розповідь);

— за рівнем пізнавальної діяльності (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, частково-пошуковий, проблемний, дослідницький).

Розглянемо деякі з форм і методів формування у дітей дошкільного віку цілісного сприйняття природи, які ми спостерігали у педагогічній діяльності вихователів під час проходження практики.

У вихованні дошкільнят заняття в групі виконують особливо важливу функцію: чуттєві уявлення дітей, які вони отримують щодня, можуть бути якісним чином перетворені, розширені, поглиблені, об'єднані, систематизовані. Водночас вони будуть успішними і ефективними тільки тоді, коли у дітей буде сформована пізнавальна мотивація на основі інтересу до природних об'єктів і явищ [67, с. 124]. Вихователям необхідно планувати заняття так, щоб, з одного боку, відповісти на питання, що цікавлять дітей, а з іншого – забезпечити засвоєння нових знань за допомогою залучення дітей до систематичної та творчої роботи [68, с. 26].

Особливе місце у сприйнятті природи дошкільнятами, як зазначають сучасні дослідження [68, с. 26-26], надається екскурсіям, під час яких діти знайомляться з різноманітним світу живої природи, проводять спостереження за об'єктами і явищами в різні пори року. У дошкільному віці діти з цікавістю долучаються до дослідницької діяльності, у якій розриваються причинно-наслідкові зв'язки. Таким чином, дошкільнята мають змогу міркувати, порівнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, узагальнювати та робити свої висновки. Досліди підвищують інтерес до предметів та явищ

природи, створюють емоційне забарвлення сприйнятої інформації, викликають почуття радості, захоплення.

Цікавим методом формування цілісного сприймання дітей дошкільного віку природи є безпосереднє спостереження за її об'єктами. Все це можна здійснювати шляхом спостереження у куточку природи, на території дитячого закладу. «Основними напрямками діяльності дітей у куточку живої природи є проведення систематичних спостережень за ростом, розвитком рослин, поведінкою тварин і проведення різноманітних дослідів. У дошкільному закладі основна робота спрямована на формування елементарних знань про рослини, їх будову (органи рослин). У процесі догляду за об'єктами куточку живої природи, під час чергування або виконання доручень, дошкільники розуміють необхідність екологічних умов для існування рослин - світла, води, ґрунту. У дітей формується вміння бачити особливості об'єктів, вони опановують прийоми порівняння, встановлення подібностей та відмінностей досліджуваних рослин, самостійно роблять нескладні висновки» [69].

На заняттях по ознайомленню дітей з природою вихователь може використовувати природничі колекції – це і гербарії рослин, колекції мушлів равликів, корисних копалин, ґрунту. Колекції, найчастіше, застосовуються як роздавальний матеріал з різними дидактичними цілями на всіх етапах заняття. Використання колекцій повинно відповідати таким умовам:

- врахування пізнавальних закономірностей навчальної діяльності, їх підготовленість до сприйняття та засвоєння навчального змісту;
- забезпечення органічного поєднання їх зі словами вихователя;
- відповідність змісту і навчально-виховним завданням заняття;
- врахування можливості застосування різних методичних прийомів, спрямованих на розвиток пізнавальних інтересів дітей і забезпечення міцності засвоєння знань [70].

Наступним методом який допомагає у цілісному сприйнятті природи є моделювання. Реальні об'єкти природи бувають настільки складними, що метод моделювання дуже їм допомагає у його розборі. Він є наочно-практичним методом навчання, яка є необхідним засобом освітнього процесу на всіх етапах вивчення природи.

Родина дитини може відігравати значну роль у процесі цілісного сприйняття природи дошкільником, елементарно звертаючи їх увагу на об'єкти природи під час звичайної прогулянки на природі.

Отже, поняття «цілісність» стосується природи і характеризує її як матеріальну живу впорядковану систему, підсистеми якої співвідносні з рівнями організації живої природи. Цілісне сприйняття природи забезпечується, в першу чергу, взаємодією дитини з природою.

РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОГО СПРИЙНЯТТЯ ПРИРОДИ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1 Аналіз базового компоненту і програм для дошкільних закладів щодо формування цілісного сприйняття природи дітьми

Формування цілісного сприйняття природи у дітей дошкільного віку ґрунтується у програмах розвитку затверджених Міністерством освіти та науки України забезпечуються з боку вихователя створенням певних педагогічних умов, таких як:

- єдність впливу на емоційний, інтелектуальний, діяльнісний компоненти розвитку особистості;
- гармонія виховного впливу соціального та природного середовища;
- використання у професійній практиці особистісно-зорієнтованих технологій навчання та виховання.

Нові соціальні виклики, такі як переоцінка суспільством значення природи в житті людини, формування екологічної культури та виховання відповідальності за охорону природи, від якої залежить здоров'я і життя людства, актуалізують питання ставлення людей до природи.

Українська концепція екологічної освіти визначає формування основ екологічної культури та морально-ціннісної орієнтації особистості в завданнях дошкільної освіти. [34]

Цінності є необхідною передумовою розуміння загального змісту та цінності природи, переосмислення дітьми особистої поведінки у природному довкіллі. Тому, досить важливим є формування в дітей цілісного ставлення до світу природи.

У закладах дошкільної освіти процес виховання спрямований на інтелектуальний розвиток та меншим чином спрямований на емоційно-

чуттєву сферу особистості. Водночас необхідним є дотримання цілісності впливу на емоційно-інтелектуальну сферу особистості.[35]

Опираючись на Міністерство освіти і науки України та наказ № 33 від 12.01.21р. Базовий компонент дошкільної освіти визначає основні елементи змісту навчання та структуру, яка представляє його фіксовані та змінні елементи. [4]

Загальний зміст програм з навчально-виховного процесу дітей спрямовують педагогічний вплив на:

- розвиток пізнавального інтересу;
- введення дитини до світу природи;
- формування основ екологічного виховання, засвоєння взаємозв'язків в природі;
- прищеплення навичок природовідповідної поведінки;
- навчання дітей самостійного використання знань про природу;
- складання зв'язних розповідей про явища та об'єкти природи, що попередньо спостерігалися.

Зміст основних елементів дошкільної освіти має принципове значення, враховуючи значення дошкільного етапу як початкового етапу у формуванні методів навчання, розуміння і рефлексії внутрішнього (психологічного) і зовнішнього (глобального) особистості людини.

Визначення освітніх ліній, що забезпечують засвоєння дітьми способів (механізмів) розвитку (саморозвитку) та засвоєння знань, умінь і навичок дітей. Базовий компонент реалізується змістом дошкільної освіти відповідно до педагогічних ідей «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина в природному середовищі», «Дитина у світі культури», «Діти в сенсорно-когнітивному просторі», «Мовлення дітей», забезпечено наступність програми для дитячого садка та початкової школи. Виключення зі звичайної частини будь-якої складової обмежує гармонійному розвитку дитини в дитячому садку та успішності в початковій школі.[4]

Зміст навчального напрямку «Діти в природному середовищі» містить уявлення дітей дошкільного віку про природу землі та Всесвіту, формує бережливе, цілісне, екологічне ставлення до навколишнього природного середовища.

Природнича складова вимагає від дітей розуміння: живих істот та їхнього природного середовища; різноманітності природних явищ; причинно-наслідкових зв'язків у природному середовищі та позитивного зв'язку з природними умовами, флорою та фауною, негативний вплив на них; вплив діяльності людини на стан природи.

Цілісне сприймання природи дитиною виражається і в її поведінці у природному довкіллі: урівноваженому ставленні до рослин і тварин, готовності до практичної діяльності, пов'язаної з природою, підпорядкуванні законам природи.

Програма «Соняшник» має в своїй структурі матеріал у якому чітко окреслені напрямки щодо виховання інтересу до об'єктів природи та формування бережного ставлення до них (не ламати, не витоптувати, не смітити у природному довкіллі). Виховання бажання брати участь у спільних акціях дорослих і дітей щодо збереження та відновлення довкілля.

Розділ «Естетичне виховання. Краса навколо» сприяє:

- Розвиткові естетичного сприймання краси природи в усій її багатобарвності у різні пори року;
- навчання милуватися та передавати свої враження і відчуття емоційно, використовуючи образні вислови та порівняння.

Розділ «Праця у природі» спрямований на:

- збагачення знань про деякі природні об'єкти та включення під керівництвом дорослого у працю по догляду за ними (квітами, тваринами, рослинами у куточку природи);
- формування навичок догляду за широколистяними кімнатними рослинами;

- навчання дітей копати грядку, висівати велике насіння;
- виховання любові до землі як годувальниці людини та поваги до людей, які працюють у полі, саду, на городі, доглядають тварин.

Виховання в цілому спрямоване на формування уміння емоційно-ціннісно сприймати довкілля. Розкриття взаємин між людиною і природою. Ознайомлення з народними традиціями бережного ставлення до природи. Прищеплення інтересу та виховання бережного ставлення до об'єктів природи, відповідальності за життя живих істот, доцільної, безпечної поведінки у природному довкіллі (не ламати, не витоптувати, не смітити, не галасувати). Заохочення до посильної участі у спільних акціях дорослих і дітей щодо збереження та відновлення довкілля.

Програма розвитку дітей дошкільного віку «Я у світі» важливого значення відводить темі цілісного ставлення дитини до світу природи. Зокрема, у темі «Всесвіт» дитина разом з дорослим спостерігає за тим, що життя на Землі існує завдяки сонячному теплу та світлу. Сонце – є гарячою зорею.

Отже, за належної уваги з боку дорослих у дитини починає формуватись уявлення про те, що планета Земля – маленька частина Всесвіту та формується елементарне цілісне утворення про довкілля та взаємозв'язки людини і природи.

2.2. Дослідження рівнів сформованості в дітей дошкільного віку цілісного сприйняття природи засобами ігрових вправ

Вчена В. Гапченко переконана у тому, що діти дошкільного віку мають недостатньо сформований практичний компонент, бо у них достатньо низький рівень навичок, що необхідний їм для гармонійної взаємодії з природою.

До дієвої форми екологічної діяльності дітей ми можемо виокремити їх участь у розробленні та реалізації еколого-природничих проектів, які спрямовані на покращення якості та стану природнього середовища, яке їх оточує, виявлення та вирішення проблем які існують у природньому довірлі рідного краю.

Великого значення у процесі вирішення екологічних проблем набувають наступні види діяльності:

- аналіз ризиків;
- розроблення критеріїв прийнятих рішень;
- проектування;
- самооцінка.

Для того, щоб вивчити рівень сформованості цілісного сприйняття природи нами було розроблено методик, зміст якої має наступний вигляд:

- вибір методик (методів);
- експеримент;
- розроблення рекомендацій, щодо покращення цілісного сприйняття природи.

Метою дослідження було визначення рівнів сформованості у дітей дошкільного віку цілісного сприйняття природи засобами ігрових вправ та виявлення особливостей цього процесу.

Нами виокремлено завдання експерименту, що включають:

1. Визначення критеріїв та показників формування цілісного сприйняття природи у дітей дошкільного віку.

2. З'ясування ступеню розуміння поняття «природа».
3. Визначення значущості екології та природи в житті дітей.
4. Визначення рівня сформованості цілісного сприйняття природи дітьми.

Експериментальною базою нашого дослідження став ЗДО «Джерельце» у місті Славутич. В експерименті взяло участь 30 дітей віком від 5 до 6 років. Старша група № 3 вихователі Титенко.Н. А та Симонова. Я. М.; старша група № 4 вихователі Стичинська.А. О та Ленюк. Л. П.

Експериментальне дослідження проводилось протягом 2022-2023 н.р. Під час аналізу наукової літератури ми виокремили критерії сформованості у дітей дошкільного віку цілісного сприйняття природи. Пропонуємо розглянути їх у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Критерії та показники сформованості у дітей дошкільного віку
цілісного сприйняття природи

Критерії	Показники
Когнітивний	1) знання про природу; 2) причинно-наслідкові зв'язки; 3) цілісна картина світу.
Емоційно-мотиваційний	1) емоційність у ставленні до природи; 2) спілкування з природою.
Діяльнісно-практичний	1) соціально-значуща діяльність; 2) ціннісні орієнтації.

На основі виокремлених критеріїв та їх показників нами було встановлено рівні цілісного сприйняття природи:

1. Високий, який характеризується наявністю у дитини достатнього обсягу уявлень про природні об'єкти і явища, розумінням причин і шляхів вирішення екологічних проблем, високими знаннями екологічної етики, вмінням аналізувати вплив різних умов життя на довкілля, розумінням за допомогою мови екологічних зв'язків і залежностей між природними об'єктами, природою і людиною, здатністю їх обґрунтовувати.

2. Середній рівень характеризується наявністю уявлень у дітей відповідно програмових меж.

3. Низький рівень характеризується:

- недостатністю уявлень дітей про природні об'єкти та явища;
- частковою відповідністю уявлень дійсності;
- недостатнім усвідомленням залежності організмів від чинників довкілля;
- недостатнім розумінням екологічних зв'язків і цілісності природи;
- недостатньою аргументованістю суджень;
- ставлення до природи споживацьке або змішане;
- навички та вміння догляду за природними об'єктами значною мірою сформовані, але рідко практикуються.

Визначення рівня сформованості цілісного сприйняття природи відбувалось шляхом діагностування дітей дошкільного віку за обраними запитаннями, що розроблені з використанням діагностичних методик (Л. Венгер, Ю. Гільбух, Н. Головань). (ДОДАТОК А)

Експеримент проводився у вигляді бесіди використовуючи 5 різних завдань. Метою бесіди є виявлення наявного рівня опанування дітьми знаннями, навичками, вміннями, що передбачені вимогами БКДО.

Аналіз результатів експерименту вказує на прогалину у необхідності всіх елементів живої та неживої природи:

- 21 % дітей вказали на недоцільність існування у живій природі мухоморів.
- 7% вказали зайвими птахів.
- 14% вказали зайвими комах, через те вони «кусаються».
- 15% вказали на Місяць та зорі, як зайві об'єкти у світі природи.

Найкраще у дітей дошкільного віку сформоване уявлення цілісності навколишнього середовища, діти правильно визначають вплив сезонних змін

на життєдіяльність та поведінку тварин, вірно встановили відповідність поміж малюнками організму та його частин.

Діти розуміють залежність між зовнішнім виглядом тварини та умовами навколишнього середовища. Більшість дітей вказали на необхідність води, повітря для існування організмів.

Тільки 70 % дітей зазначили, що рослинам необхідне повітря, але 30 % не пов'язують повітря та рослини. На необхідність ґрунту для існування рослин, то 100 % дітей вказали, що це їх «будинком», також частина дітей визначають ґрунт необхідним для життя тварин. Діти вказують на необхідності ґрунту для людини, адже люди вирощують рослини (80%), будують житло (20%).

Аналіз даних засвідчує, що діти мають частково сформоване уявлення саме про повітря з екологічної точки зору. На можливість забруднення повітря вказало 21% дітей, решта дітей відзначили саму причину даного явища:

- 57% дітей вважають, що погіршення якості повітря залежить від вихлопних газів автомобілів;
- 28% вказали на викиди підприємств, які забруднюють повітря;
- 15% дітей вказали на забруднила повітря рослини та тварини, так як їх поверхня та шерсть вкриті пилом.

Варто зауважити, що у дітей по-різному сформовані уявлення щодо природи як цілісної системи.

На різних рівнях знань діти сприймають природний об'єкт як цілісну та живу систему, яка здатна взаємодіяти з природним середовищем, вони розуміють зв'язки між дорослими тваринами та їх потомством. Проте, на рівні угруповань діти частково розуміють суть зв'язків між живою природою та: повітрям, водою, сонячним світлом, ґрунтом, теплом».

Таблиця 2.2

Результати вивчення пізнавальних потреб дітей щодо об'єктів живої природи

Група	Складові живої природи							
	людина	тварини	птахи	риби	комахи	дерева	кущі	рослини
№3	66%	71%	72%	66%	66%	65%	65%	62%
№4	62%	76%	70%	66%	66%	55%	42%	32%

Згідно таблиці 2.2 ми можемо констатувати те, що діти проявляють не однакову зацікавленість рослинами. Так, у дітей групи № 3 (5 років) відзначається зацікавленість трав'янистими рослинами, деревами, кущами відносно з дітьми групи 4.

Це пов'язується з тим, що вихователі більшу частину відведеного часу відводять саме на підготовку дітей до школи. Як результат, змістовна лінія Базового компонента «Природа планети Земля» реалізується не в повній мірі, відбувається втрата системності.

Розглядаючи особливості сприйняття предметів світу неживої природи (табл. 2.3) та її явищ та ґрунту (табл. 2.4) варто констатувати факт того, що дітей групи №3 найбільше цікавить тема Сонця (93%), зірок (86%), повітря (81%), води (70%), опадів (71%), вітру (58%).

У дітей групи 4 простежується позитивна тенденція щодо збільшення зацікавленості у явищах природи.

Таблиця 2.3

Результати вивчення світу неживої природи

Група	Складові неживої природи.					
	вода	Сонце	Зорі	Повітря	Корисні копалини	
					пісок	глина
№3	70%	93%	86%	81%	6%	-
№4	42%	86%	75%	88%	32%	21%

Таблиця 2.4

Результати вивчення явищ природи та ґрунту

Група	Явища природи			Ґрунт
	дощ	листопад	вітер	
№3	71%	44%	58%	22%
№4	55%	55%	78%	36%

Результати, які ми отримали свідчать про те, що наразі є існування необхідності проведення постійної та комплексної роботи щодо розвитку сприймання природних об'єктів у дітей групи №3.

Звісно, при взаємодії дитячого закладу та родини дитини відбуватиметься більш потужний вплив на виховання в дітей дошкільного віку цілісного сприймання природи.

Тому, нами виокремлено наступний крок завдання, який полягав у дослідженні ролі родини щодо формування відповідного ставлення до природи згідно розробленою нами анкетною.

Ми запропонували ряд питань, переглянемо їх результати.

На питання «Чи вважаєте важливим виховувати у дитини бережливе ставлення до природи?» (Рис. 2.1).

Рис. 2.1 Відповіді батьків на питання «Чи вважаєте важливим виховувати у дитини бережливе ставлення до природи?»

Питання, що стосувалось оцінки рівня наявних природничих знань пропонуємо розглянути (1 – найнижчий рівень, 5 – найвищий рівень) (Рис. 2.2).

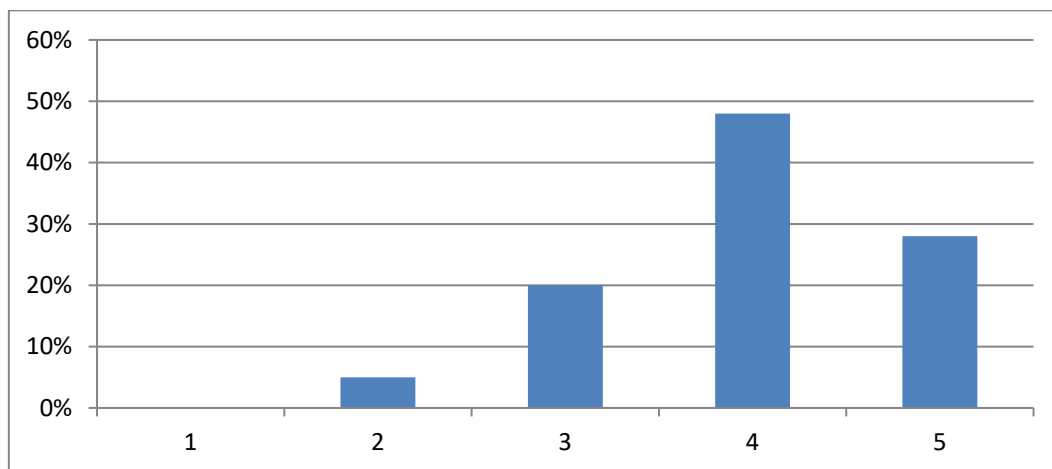

Рис. 2.2 Рівень природничих знань дитини

Вкрай важливим під час формування цілісності знань про природу є приклад батьків та постійні розповіді про природу, саме тому ми вирішили виокремити наступне запитання що стосувалось того, чи розповідають батьки дітям інформацію про користь природи та її складових. (Рис. 2.3).

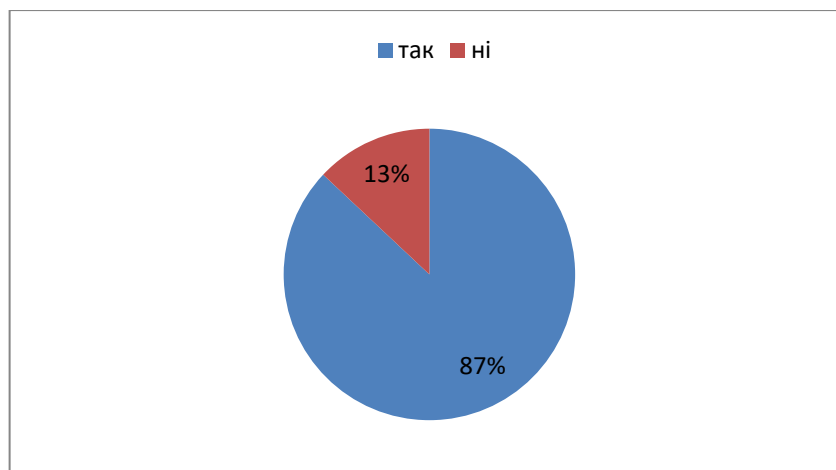

Рис. 2.3 Чи розповідаєте про користь складових у природі та правил поведінки у природі

Наступним питанням стало визначення способів формування цілісного сприйняття природи. Батькам ми запропонували варіанти відповідей: (Рис. 2.4)

1. Розмовляємо з дитиною про природу.

2. Дитина доглядає за домашнім куточком.
3. У родині є тварина.
4. Годуємо пташок в холодну пору року.
5. Всією родиною ходимо на природу.
6. Спостерігаємо за змінами у природі.
7. Охороняємо природу.

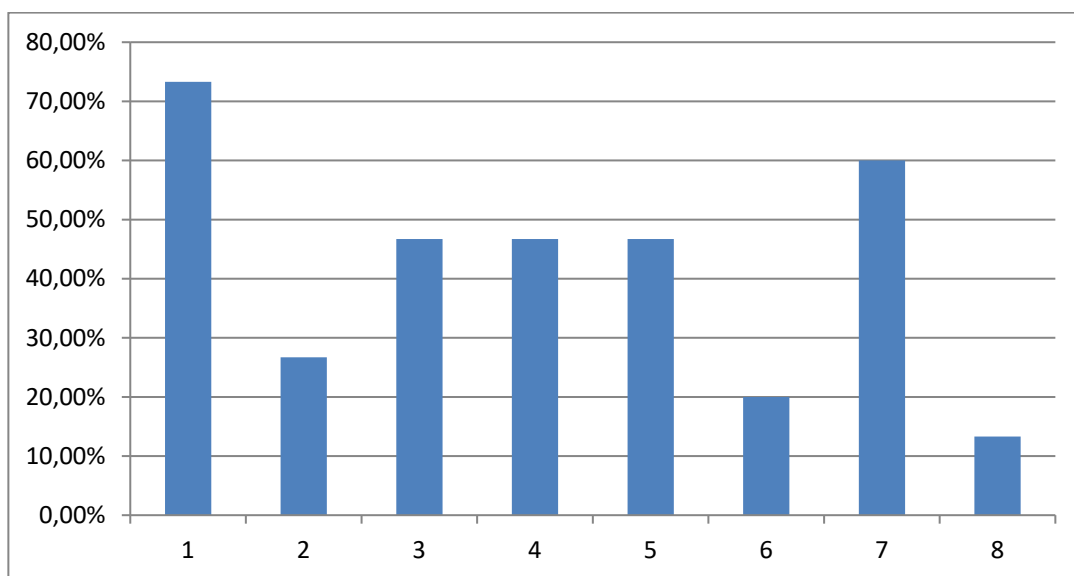

Рис. 2.4 Результати опитування батьків згідно способів формування цілісного сприйняття природи

Також цікавим для нас стали засоби, завдяки яким батьки формують у дітей цілісне сприйняття природи, ми виокремили наступні варіанти: (Рис. 2.5)

1. Читання художньої літератури.
2. Перегляд фільмів про природу.
3. Телепередачі про природу.
4. Вивчення віршів, загадок, приказок, прислів'їв.
5. Праця в природі.
6. Нічого не використовую.

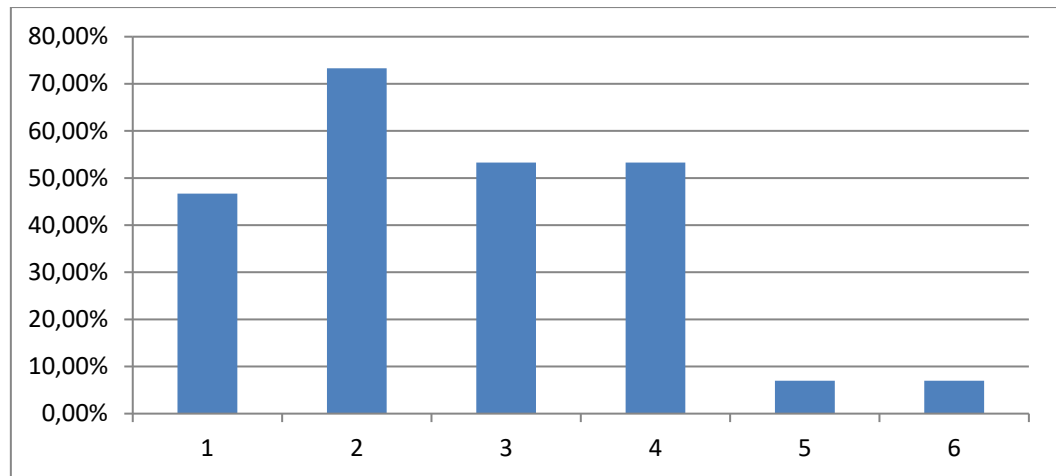

Рис. 2.5 Результати опитування батьків згідно засобів формування цілісного сприйняття природи

Зміст анкет дає нам загальну суть того, чи проводиться і яка саме робота проводиться серед батьків для формування у дітей цілісного ставлення до природи. Результати анкетування засвідчили епізодичний рівень залучення батьків до цілісного сприйняття природи. Тому для покращення загальної обізнаності дітей з теми цілісного сприйняття природи ми пропонуємо створення певних завдань.

Опираючись на отримані результати дослідження та з метою поліпшення знань та уявлень дітей, щодо цілісності сприйняття природи ми провели формувальний етап експериментального дослідження.

Тому, для того щоб підвищити загальні показники сприймання цілого та частин природного довкілля у дітей старшого дошкільного віку нами розроблено та впроваджено завдання для роботи з дітьми та їх батьками.

Механізмом оволодіння цілісного сприймання природи у дітей є розвинення у них поняття про ціле та частини.

Пропонуємо окреслити завдання розвивальної програми, котрі передбачають формування у дітей:

- сприймати предмети;
- аналіз та синтез предметів, котрі сприймаються;
- виділення характерних ознак предметів;

- впізнання предметів згідно його характерної ознаки;
- здатність сприймати ціле та частини цілого.

Розроблені завдання входили до складу занять, загальною тривалістю 25 хвилин. Заняття проводились протягом двох місяців. Занять спрямовані на те, щоб сформувати у дітей нові способи сприймання, аналізу, синтезу предметів та їх особливостей.

Решта занять спрямовані на впізнання предметів та їх характерних ознак і їх здатності виокремлювати частини цілого.

Заняття мають наступну структуру:

1. Початковий етап – тривалістю 5 хвилин. Емоційне налаштування та привітання дитини.
2. Основний етап до 15 хв. Відбувається реалізація розвивальної мети програми сприймання частин та цілого у старших дошкільників.
3. Завершальний етап – тривалістю до 5 хв., під час якої проводилась рефлексія.

Розвивальна мета реалізовувалась опираючись на принципи послідовності, систематичності, доступності, посильності для певної вікової категорії. Розвивальний ефект програми реалізувався шляхом застосування у нашій роботі дидактичних вправ та ігор, які наведено у ДОДАТКУ Б.

Для формування у дітей нових способів, які допоможуть їм сприймати предмети навкруги ми використовували ігрові вправи, а саме «Чия це тінь?», «Пазли».

Представлені вправи спрямовуються на цілісне пізнання предметів, способом використання різноманітних способів обстеження, а їх постійне використання призведе до засвоєння дітьми необхідних систем сенсорних еталонів.

Ігри «Підзорна труба» та «Половинки» спрямована на формування вмінь впізнавати предмети за впізнанням основних ознак. Дітям пропонувалось

подивитись на певну частину предмета через отвір в аркуші, та визначити що за предмет зображено на зображенні.

Гра «Половинки» спрямована на те, що діти мали впізнати предмет за певною частиною або ж половиною, та знайти другу половинку на столі з картками.

Гра у «Залатай хусточку» допомогла старшим дошкільникам удосконалити навички аналізу та синтезу, адже головним її завданням було знайти частину (латку) цілісного зображення (хустки).

Використання ігор «Заховані малюнки», «Залатай хусточку», «Домалюйка» сприяло формуванню в дітей здатності визначати частини цілого та сприймати ціле в сукупності цих частин. Зображення накладених один на одного контурів знайомих для дитини предметів, які використовувались у грі «Заховані малюнки» тренували вміння дітей аналізувати зображення та виділяти його частини.

Дотичним до цього було завдання у грі «Домалюйка», в якій дітям пропонували уважно подивитись на зображення предмета, назвати ту частину, якої не вистачає на малюнку та домалювати її.

Розроблена нами розвиваюча програма розвитку сприймання цілого та частин у дітей старшого дошкільного віку може сприяти вдосконаленню процесу сприймання дітьми предметів за умов засвоєння ними ефективних способів обстеження предметів та оволодіння навичками їх аналізу та синтезу.

Перспективними можна вважати наукові розробки щодо розвитку сприймання цілого та частин у дітей молодшого та середнього дошкільного віку.

З метою підвищення ефективності роботи щодо розвитку цілісного сприймання у дошкільників нами було розроблено методичні рекомендації для вихователів та батьків досліджуваних дітей, які допоможуть правильно організувати подальшу роботу з дітьми.

У дошкільний період діти вчаться малювати, ліпити та складати. Для того, щоб набути знань і навичок у всіх цих сферах, необхідно приділяти постійну увагу зовнішнім і внутрішнім характеристикам об'єктів.

Наприклад, щоб зробити об'єкт схожим на малюнок, дитина повинна вміти точно передавати такі характеристики, як форма, розмір, колір і матеріал.

Конструювання вимагає уважного вивчення форми, структури та конструкції об'єкта (зразка). Дитина знаходить взаємозв'язок між частинами в просторі та співвідносить властивості зразка з властивостями наявних матеріалів. Без постійної уваги до зовнішніх властивостей об'єктів неможливе об'єктивне розуміння біологічних і неживих явищ природи, особливо сезонних змін.

Навчаючи дітей сприймати різні предмети і явища, педагогам необхідно чітко пояснювати сенс своїх дій. У цьому випадку сприйняття дітей старшого дошкільного віку є більш усвідомленим і цілеспрямованим. Якщо вони не придивляються до об'єкта, їм важко потім його ідентифікувати або сконструювати.

Навчання обстеженню об'єктів має відбуватися з урахуванням віку та здібностей дитини.

Тому доцільно давати дітям дошкільного віку для дослідження більш складні об'єкти (предметні зображення). Однак, якщо дітям важко в них розібратися, краще діяти за принципом від простого до складного, даючи спочатку прості завдання і поступово ускладнюючи зміст.

Таким чином, процес виділення частин об'єктів і встановлення зв'язків між ними стає звичним для розуміння дитини.

Один з найефективніших способів розвитку цілісного сприйняття-гра з конструкторами, у процесі складання дитина розуміє, що ціле складається з окремих частин і навпаки. Дорослі можуть заохочувати дітей до складання за моделями та схемами. Ця діяльність спонукатиме дитину аналізувати частини, з яких складається ціле, а в поєднанні з практичними

діями дитина краще засвоїть сенсорні критерії. Слід пам'ятати, що сприйняття дітей дошкільного віку розвивається під час візуальної діяльності.

Наприклад, у процесі будівельної практики та ліплення дітям необхідно звертати увагу на окремі частини, з яких складається загальний образ.

Важливою умовою розвитку цілісного сприйняття є підготовка спеціальних вправ і завдань. Наприклад, дітям можна дати завдання «Чого не вистачає?» для того, щоб скласти цілісний образ предмета. Це пов'язано з тим, що тільки так дитина може перенести свій досвід на інші об'єкти і весь процес не перетвориться на просте запам'ятовування.

Це стосується і завдань, у яких дитині пропонується описати сам об'єкт за малюнком (або його частину).

Дидактична гра займає особливе місце в процесі розвитку цілісного сприйняття. Гра є основним видом діяльності дітей дошкільного віку. Тому перцептивний розвиток дітей дошкільного віку в іграх відбувається швидше та ефективніше.

Приклади дидактичних ігор для розвитку цілісного сприймання у дітей дошкільного віку наведені у Додатку Б.

Отже, процес розвитку дітей дошкільного віку сприймання цілого та його частин потребує системного підходу з боку дітей, вихователів та батьків.

Важливою складовою процесу перцептивного розвитку є здатність виділяти характерні ознаки об'єктів і розпізнавати об'єкти та комбінації цих ознак. При цьому повнота перцептивного розвитку визначається повнотою сприйняття дитиною об'єктів.

Виходячи з цього, основними методами розвитку цілісного та часткового сприймання дітей старшого дошкільного віку є ігрові вправи, художньо-продуктивна діяльність (ліплення, аплікація), структуровані ігри (конструювання), спеціальні вправи, завдання та дидактичні ігри.

ВИСНОВОК

Ми дослідили, що однією з передумов вирішення сучасних проблем, які пов'язані з природою та цілісним сприйняттям є необхідність формування реального бачення природи, розуміння її сенсу, зв'язків з людиною, тому тут досить важливу роль відіграє освіта, особливо дошкільна освіта.

Дослідженням процесу формування цілісності сприйняття природи займалися видатні вчені психологи та педагоги - Й. Гербарт, Я. Коменський, В. Сухомлинський, Ж. Руссо, А. Федотова, І. Хайдурова. Сприйняття природи розглядається і в рамках вияву внутрішньої сутності об'єктів природи через своєрідність їх зовнішніх характеристик. Здатність розглядати всі процеси та явища природи в розвитку й взаємозв'язку є обов'язковою умовою формування цілісного сприйняття природи дітьми дошкільного віку. Такої ж такої думки дотримується і природодослідниця Т. Байбара, котра наголошує на тому, що цілісність природних явищ, фактів мають бути доступними для дитини та відповідати її вікові.

Нами визначено, що знання дітей про природу є дидактичною основою еколого-природничої освіти. У зв'язку з цим освіту в дитячих садках слід розглядати, як з точки зору знань, що надаються вихователем, так і з точки зору організації доцільних форм дитячої діяльності, що забезпечують систематичне і правильне засвоєння цього змісту.

Для того, щоб розвивати екологічну грамотність у дітей дошкільного віку, педагоги повинні мати чіткі цілі та реалізовувати їх, особливо з урахуванням віку дітей:

- формування елементів наукових знань стосовно основних екологічних факторів під час розвитку живої природи;
- розвивати вміння класифікувати живу природу;
- розвивати допитливість та прояв цікавості щодо пізнання природи згідно описів її явищ та об'єктів;

— активізація знань та практичного досвіду дітей під час різних видів діяльності (праця, гра, навчання, наукова та дослідна діяльність);

Формування цілісного ставлення до природи ґрунтується програмах з розвитку дитини дошкільного віку та забезпеченню з боку вихователя певних педагогічних умов, таких як:

— єдність впливу на емоційний, інтелектуальний, діяльнісний компоненти розвитку особистості;

— гармонія виховного впливу соціального та природного середовища;

— використання у професійній практиці особистісно-зорієнтованих технологій навчання та виховання.

Для того, щоб вивчити рівень сформованості цілісного сприйняття природи нами було розроблено програму, зміст якої має наступний вигляд:

— вибір методик;

— експеримент;

— розроблення рекомендацій, щодо покращення цілісного сприйняття природи.

Метою дослідження було визначення рівнів сформованості у дітей дошкільного віку цілісного сприйняття природи та виявлення особливостей цього процесу. Експериментальною базою нашого дослідження став ЗДО «Джерельце» у місті Славутич. В експерименті взяло участь 30 дітей віком від 5 до 6 років. Старша група № 3 вихователі Титенко.Н. А та Симонова. Я. М.; старша група № 4 вихователі Стичинська.А. О та Ленюк. Л. П.

Діти розуміють залежність між зовнішнім виглядом тварини та умовами навколишнього середовища. Звісно, при взаємодії дитячого закладу та родини дитини відбуватиметься більш потужний вплив на виховання в дітей дошкільного віку цілісного сприймання природи.

Тому, нами виокремлено наступний крок, який полягав у дослідженні ролі родини щодо формування відповідного ставлення до природи згідно

розробленою нами анкетною. Результати анкетування засвідчили епізодичний рівень залучення батьків до процесу ознайомлення дітей з природою.

Тому, для того щоб підвищити загальні показники сприймання цілого та частин у дітей старшого дошкільного віку нами розроблено та впроваджено програму роботи з дітьми та їх батьками.

Механізмом оволодіння цілісного сприймання природи у дітей є розвинення у них поняття про ціле та частини.

Пропонуємо окреслити завдання розвивальної програми, котрі передбачають формування у дітей:

- сприймати об'єкти та явища природи;
- аналіз та синтез предметів, котрі сприймаються;
- виділення характерних ознак предметів;
- впізнання об'єктів природи згідно його характерної ознаки;
- здатність сприймати ціле та частини цілого.

Розроблена програма має у своєму складі 16 занять, загальною тривалістю 25 хвилин. Заняття проводились 2 рази на тиждень протягом двох місяців. 8 занять спрямовані на те, щоб сформувані у дітей нові способи сприймання, аналізу, синтезу предметів та їх особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева Т. Т. Сенсорне виховання дітей засобами природи педагогічній системі В. О. Сухомлинського. Педагогічний дискурс. 2011. № 10. С. 10–13.
2. Аніщенко Н. В. Педагогічна інтерпретація поняття художнього сприйняття дітей дошкільного віку. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2013. № 3. С. 40–44.
3. Бабій І. В. Образотворча діяльність як засіб сенсорного розвитку дітей. Інноваційна діяльність педагога в сучасному освітньому просторі: мат. наук.-практ. конф. Умань. 2015. С. 13–15.
4. Базовий компонент дошкільної освіти України. Науковий керівник : А. М. Богущ. – К.: Видавництво, 2021. – 26 с.
5. Балашова С. Спостереження за природою як засіб екологічного виховання молодших школярів// Початкова школа. 2005. №3. С.19-21.
6. Барбашова І. А. Неперервність сенсорного розвитку особистості: дошкільня, шкільна освіта. Педагогічний дискурс. 2013. № 14. С. 42–48.
7. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник. К.: Веселка, 1998. 334 с.
8. Бедіна К., Пісна В. Природа – окраса і чинник життя // Дошкільне виховання. 2002. №5. С. 29
9. Біла І. М. Розвиток художнього сприймання у дошкільному віці. Практична психологія і соціальна робота. 2014. № 1. С. 4–8.
10. Білан О. І. Екологічне виховання дітей дошкільного віку / О. І. Білан. – Львів, 1996. – 71 с.
11. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку Українське дошкільня / О. І. Білан, Л. М. Возна. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 264 с.

12. Ваганова Н. А. Психологічні особливості сприймання старшими дошкільниками картин. Збірник наукових праць «Актуальні проблеми психології»/ за ред. В.О. Моляко. Житомир, 2009.С. 46–51.
13. Ваганова Н. А. Психологічне дослідження сприймання старшими дошкільниками художніх інформаційних структур. Збірник наукових праць «Актуальні проблеми психології» № 17. 2013. С. 46–53.
14. Ваганова, Н. А. Психолого-педагогічні основи перцептивного розвитку дитини. Збірник наукових праць «Актуальні проблеми психології» № 13. 2011. С. 85–91.
15. Ваганова Н. А. Розвиток сприймання у дошкільному віці. Збірник наукових праць «Актуальні проблеми психології»/ за ред. В.О. Моляко. 2008. № 5. С. 136–142.
16. Ваганова Н. А. Синергійний характер проявів уяви в процесі сприймання дошкільниками складних об'єктів. Збірник наукових праць Актуальні проблеми психології: Психологія творчості. 2017. №23. С. 52–60.
17. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2010. 88 с.
18. Височа Л. М. Методика викладання природознавства: курс лекцій. Навчально-методичний посібник для студентів ОКР «Бакалавр» галузі знань 0101 Педагогічна освіта напряму підготовки: 6.010102 Початкова освіта. ІваноФранківськ: НАІР, 2014. 170 с
19. Воробей Г. Є. Екологічне виховання дітей з допомогою казок В. О. Сухомлинського / Г. Є. Воробей // Бібліотека вихователя дитячого садка. – 2005. – № 23. – С. 1-70.
20. Глухова Н. Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого осягнення світу / Н. Глухова // Дошкільне виховання. – № 10. – 2001. – С. 8-9.
21. Грицан М., Курик М. Сучасна екологічна освіта: передумови, принципи, завдання // Дошкільне виховання. 2001. №10. С. 6-7.

22. Гуз К.Ж. Модель освіти «Довкілля» в світлі ідей В.О. Сухомлинського // Імідж сучасного педагога. 2003. №9. С. 34-36.
23. Державний стандарт початкової освіти. [Електронний ресурс]: (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87). URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartupochatkovoyi-osviti>
24. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку, навчання та виховання дітей. Запоріжжя: ЛПКС, ЛТД, 2000. 268 с
25. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років / Наукове керівництво: О.В. Проскура, Л.П. Кочина, В.У. Кузьменко. К.: Богдана, 2003. 327 с.
26. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
27. Дяченко Т.І. Ставлення до природи у дітей східних слов'ян // Шлях освіти. 2002. №3. С. 49-53.
28. Екологія: Я пізнаю світ: Дит. енциклопедія / Авт.-упор. О.С.Чижевський. К.: Школа, 2001. 414 с.
29. Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи: матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції. – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2001. – 248 с.
30. Ельконін Д. Б. Дитяча психологія / Д. Б. Ельконін. 37 – М.: Академія, 2004. – 362 с.
31. Єлманова С.В. Природопізнавальна діяльність як засіб підготовки дітей до школи // Наукові записки. Випуск 52. Частина 2. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2003. С. 79-80.
32. Інновації в методиці викладання початкового курсу природознавства: навч. метод, посіб. / [укладачі О.О. Ліннік, Н.І.Черв'якова]. Луганськ: Альма-матер, 2006. 85 с
33. Концепція екологічної освіти України. – К., 2004. – 32 с.

34. Кононко О. Л. Я у Світі: базова програма розвитку дитини дошкільного віку в Україні / О. Л. Кононко. – К.: Світич, 2008. – 430 с.
35. Кирилюк Л. А. Особливості розвитку сенсорно-перцептивної сфери дошкільників в нормі та при розумовій відсталості. Корекційна та соціальна педагогіка та психологія. 2012. С. 112–117.
36. Костюк Г. С. Вікова психологія. Київ: Радянська школа. 1976. 273 с.
37. Кошель В. М. Сенсорне виховання дітей раннього віку: навч.-метод. посіб. Чернігів: ФОП Баликіна О.В., 2019. 160 с.
38. Кривоніс Л. М., Дроботій О. Л., Ачкасова В. М. Сенсорний розвиток: з досвіду роботи: 3–4 роки. Харків: Видавництво «Ранок», 2012. 240 с.
39. Лисенко Н. В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку/ Н. В. Лисенко. – Львів: Світ, 1994. – 144 с.
40. Львовочкіна А. М. Екологічна психологія [Текст]: навчальний посібник / А. М. Львовочкіна; АПН України, Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Київ: Міленіум, 2003. – 120 с.
41. Максименко С. Д. Генетична психологія особистості: психічний розвиток і навчання. Проблеми сучасної психології. 2016. № 31. С. 7–19.
42. Максименко С. Д. Психологія особистості: змістовні ознаки. Наука і освіта: наук.-практ. журнал. 2014. № 5. С. 45–52.
43. Мантула Т.І. Періоди взаємодії людства з природою // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2004. Випуск 14. С. 35-38.
44. Маршицька В. В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. «Дошкільна педагогіка» / В. В. Маршицька. – К., 2003. – 20 с.
45. Маршицька В. В. Теоретичні основи виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку/

Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді): зб. наук. праць. – К.: Пед. думка, 2000. – Кн.1. – 340 с.

46. Матвійчук А.В. Екологічне знання та його вплив на формування стилю мислення в сучасній науці: Автореф. дис... канд. філос. н.: 09.00.09 / Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України. К., 2001. 19с.

47. Молодецька Г. І. Сенсорний розвиток дітей 3-го року життя в іграх з природними матеріалами. Збірник наукових праць «Педагогічний альманах». Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2017. С. 126–132.

48. Моляко В. О., Біла І. М., Ваганова Н. А. та ін. Психологічне дослідження творчих перцептивних процесів на різних вікових рівнях: монографія. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. 210 с.

49. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Київ, 2015. 469 с.

50. Педагогічний дискурс: зб. наук. пр./ Ін-т педагогіки Нац. акад. пед. наук України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. / гол. редактор І. М. Шоробура. – Хмельницький: ХГПА, 2011. – Вип. 9. – 407 с.

51. Пинзеник М. Методика викладання дисциплін природознавчого циклу: навчально-методичний посібник / О. М. Пинзеник ; Міністерство освіти і науки України, Мукачівський державний університет. Київ: Кондор, 2018. 118 с.

52. Плохій З. Вітальна цінність природи: Складові екологічної культури дошкільників/ З. Плохій// Дошкільне виховання. – 2000. – № 11. – С. 6-7.

53. Плохій З. Формування екологічно мотивованої діяльності дошкільнят/ З. Плохій// Дошкільне виховання. – 2005. – № 7. – С. 19-21.

54. Плохій З.П. Виховання екологічної культури дошкільників: Метод. посіб. К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2002. 173 с.

55. Плохій З.П. Формування екологічної мотиваційної діяльності дошкільнят // Дошкільне виховання. 2005. №7. С. 19-21.

56. Подмазін С.І. Оптимізація сприйняття // Психолог.2004.№21-22.С. 44.
57. Потіш А.Ф., Медвідь В.Г., Гвоздецький О.Г., Козак З.Я. Екологія: основи теорії і практикум. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: «Новий світ-2000», «Магнолія плюс», 2003. 296 с.
58. Проскура О. В. Дитина: програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / О. В. Проскура. – К., 2012. – 494 с.
59. Рудоміно-Дусятська О. В. Екологічна психологія: навчальний посібник / О. В. Рудоміно-Дусятська. – К. : Інститут післядипломної освіти КНУ ім. Тараса Шевченка, 2001. – 71с.
60. Скляренко О. М. Перцептивний розвиток дітей дошкільного віку як проблема психологічних досліджень. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2011. № 38. С. 190–195.
61. Степанюк А.В. Методологічні та теоретичні основи формування цілісності знань школярів про живу природу: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. К., 1999. 36 с.
62. Токарева Н. М. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ, 2017. 548 с.
63. Федіна К. Природа – краса і чинник життя/ К. Федіна, В. Пісна // Дошкільне виховання. – 2002. – № 25. – С. 29.
64. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти/ М. М.Фіцула. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – С. 528.
65. Формування первинних екологічних уявлень у дошкільників: методичний збірник перспективного пед. досвіду з проблемами екологічної освіти дітей дошкільного віку. / За ред. Р. О. Романчук. – Запоріжжя, 2008. – 80 с.
66. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою/ Н. Ф. Яришева. – К., 1993. – 255 с

67. Григорович О.П., Волохата К.М. Формування основ екологічної культури молодших школярів засобами екологічного просвітництва. Молодий вчений, 2019. С. 122–125.
68. Зацаринна А. О., Коваль В.О., Кисла О.Ф. Наступність між дошкільною і початковою освітою в екологічному вихованні дітей. Інноваційна педагогіка. 2021. № 40. С. 24-27
69. Кисла О.Ф. Коваль В.О., Наступність у формуванні екологічної компетентності дітей дошкільного і молодшого шкільного віку засобами куточку живої природи / Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 28-29 березня 2023 р.) / за ред. О.П. Демченко, Н.О. Пахальчук; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «МеркьюріПоділля», 2023. Вип. 12. С.452-456
70. Протченко О. Використання природночної колекції на уроках «Я досліджую світ» у початковій школі : збірник тез доповідей «Крок у науку: дослідження у галузі природничо – математичних дисциплін та методик їх навчання». Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2022. С. 137-138.

ДОДАТОК А

Діагностування дітей з метою визначення рівнів сформованості у них цілісного сприйняття природи

Завдання 1

Мета: з'ясувати віднесення дітьми визначених предметів до природи.

Класифікація предметних малюнків.

Матеріал: 3 набори предметних малюнків:

- а) дуб, мухомор, мураха, ґрунт, чашка;
- б) їжак, вода, Сонце, стіл, зорі;
- в) дятел, повітря, Місяць, будинок, оса.

Опитування проводилося у такий спосіб: дитині почергово демонструвалися набори малюнків. За потребою незрозуміле їй уточнювалося додатковими запитаннями (Чи всі предмети, зображені на малюнках, тобі відомі? Що зображено на малюнку?). Далі подавалася вербальна інструкція способу виконання завдання. Її зміст полягав у розгляді малюнків та відборі лише тих із них, на яких зображені предмети, що, на думку дитини, не відносяться до природи.

Аналіз отриманих результатів:

- правильне виконання – 3 бали;
- допущено 1 неточність – 2 бали;
- допущено 2 неточності – 1 бал;
- відмова від виконання запропонованого завдання – 0 балів.

Завдання 2

Мета: з'ясувати розуміння дітьми самоцінності кожної із складових природи. Вилучення зайвого.

Матеріал: 3 набори предметних малюнків:

- а) дуб, метелик, зорі, вода;
- б) мураха, Сонце, мухомор, повітря;
- в) Місяць, дятел, ґрунт, оса.

Після демонстрації в індивідуальному порядку протягом 30 секунд кожного із трьох наборів предметних малюнків дитині повідомлялася вербальна інструкція способу виконання завдання: розглянь малюнки та визнач, що із зображеного на них, на твою думку, є зайвим у природі. Що ти ще вважаєш непотрібним у природі?

Аналіз отриманих результатів:

відсутність виокремлення будь-якого із предметних малюнків – 3 бали;

виокремлення одного зображення -2 бали;

виокремлення кількох зображень предметів природи – 1 бал;

відмова від виконання запропонованого завдання – 0 балів.

Завдання 3

Мета: з'ясувати розуміння дітьми зв'язків на рівні організму (функціонування організму як цілісної живої системи та функціонування організму як відкритої динамічної системи, що взаємодіє з природним середовищем). Четвертий зайвий. Визначення правильного варіанту зображення рослини.

Матеріал: 4 предметні малюнки. На першому з них зображено рослину з усіма органами; на другому – рослину без кореня, на третьому - без листя; на четвертому – без стебла. Після демонстрації малюнків проводилася вербальна інструкція способу виконання завдання: уважно розглянь малюнки та визнач, яка із зображених рослин буде жити найдовше. Чому ти так вважаєш?

Аналіз отриманих результатів:

вибір першого малюнка, з поясненням – 3 бали;

вибір першого малюнка, без пояснення – 2 бали;

вибір другого, третього та четвертого малюнків, без пояснення – 0 балів;

відмова від виконання запропонованого завдання – 0 балів.

Четвертий зайвий. Визначення правильного варіанту зображення тварини в природному середовищі.

Матеріал: 4 предметні малюнки. На першому, другому та третьому малюнках відтворено різні варіанти природного середовища, що не містять

зображення водоймища; на четвертому – природне середовище, складовим компонентом якого є водойма. Після демонстрації малюнків проводилася вербальна інструкція способу виконання завдання: уважно розглянь малюнки та визнач, на яких із них ти б намалював жабку? Поясни, чому?

Аналіз отриманих результатів:

вибір четвертого малюнка, з поясненням – 3 бали;

вибір четвертого малюнка, без пояснення – 2 бали;

вибір першого, другого та третього малюнків – 0 балів;

відмова від виконання запропонованого завдання – 0 балів.

Відповіді на запитання.

1) Розкажи, як поводить себе ведмідь взимку?

Аналіз отриманих результатів:

вияв впливу сезонних змін на поведінку тварини – 3 бали;

інший варіант відповіді – 1 бал;

відсутність відповіді – 0 балів.

2) Чому одні ящірки зеленого кольору, а інші – коричневі?

Аналіз отриманих результатів:

вияв залежності зовнішнього виду тварин від умов середовища – 3 бали;

інший варіант відповіді – 1 бал;

відсутність відповіді – 0 балів.

3) Чому горобці взимку прилітають поближче до житла людей?

Аналіз отриманих результатів:

вплив наявності корму на розселення тварин – 3 бали;

інший варіант відповіді – 1 бал;

відсутність відповіді – 0 балів.

4) Чи може поселитися дятел у полі?

Аналіз отриманих результатів:

вплив наявності місця для схованки на розселення тварин – 3 бали;

інший варіант відповіді – 1 бал;

відсутність відповіді – 0 балів.

Завдання 4 Мета: визначити розуміння дітьми зв'язків на рівні популяції (підкування тварин про потомство, зв'язки між тваринами одного виду)

Відповіді на запитання.

1) Вербальна інструкція способу виконання завдання: дай відповідь на запитання. *Чи може вижити маленький горобчик, який випав із гнізда?*

Аналіз отриманих результатів:

вияв підкування тварин про потомство – 3 бали;

інший варіант відповіді – 1 бал;

відсутність відповіді – 0 балів.

2) Вербальна інструкція способу виконання завдання: обери речення, що є правильною відповіддю на питання: *«Яка бджілка виживе?»*

Варіанти відповідей: Виживе бджілка, яка буде жити одна; Виживе бджілка, яка поселиться з іншими бджілками.

Аналіз отриманих результатів:

відповідь містить вказівку на спільне існування тварин одного виду – 3 бали;

інший варіант відповіді – 1 бал;

відсутність відповіді – 0 балів.

Завдання 5 Мета: визначити розуміння дітьми зв'язків на рівні угруповання (зв'язки між об'єктами живої природи та зв'язки між об'єктами живої природи та водою, повітрям, Сонцем, ґрунтом).

I. Відповіді на запитання. Вербальна інструкція способу виконання завдання: дай відповідь на запитання. 1) *Чому їжак колючий?* Аналіз отриманих результатів: захист від хижаків – 3 бали; інший варіант відповіді – 1 бал; відсутність відповіді – 0 балів. 2) *Чи виросте молодий куц каліни без допомоги людини?* Аналіз отриманих результатів: «так», з поясненням – 3 бали; «так», без пояснення – 2 бал; «ні», з поясненням – 1 бал; відсутність відповіді – 0 балів.

II. Продовження речення словами-підказками.

Вербальна інструкція способу виконання завдання: продовж речення, використовуючи для цього необхідні, на твою думку, слова-підказки. 1) *Вода потрібна ...* . Слова-підказки: рослинам, тваринам, людям. Аналіз отриманих результатів: рослинам (так – 1 бал, ні – 0 балів); тваринам (так – 1 бал, ні – 0 балів); людям (так – 1 бал, ні – 0 балів); називання декількох слів-підказок - сума відповідних балів; відсутність відповіді – 0 балів. 2) *Повітря потрібне ...* . Слова-підказки: людям, тваринам, рослинам.

Аналіз отриманих результатів:

рослинам (так – 1 бал, ні – 0 балів);

тваринам (так – 1 бал, ні – 0 балів);

людям (так – 1 бал, ні – 0 балів);

називання декількох слів-підказок - сума відповідних балів;

відсутність відповіді – 0 балів.

3) *Ґрунт потрібний ...* . Слова-підказки: рослинам, тваринам, людям.

Аналіз отриманих результатів: рослинам (так – 1 бал, ні – 0 балів); тваринам (так – 1 бал, ні – 0 балів); людям (так – 1 бал, ні – 0 балів); називання декількох слів-підказок - сума відповідних балів; відсутність відповіді – 0 балів. 4)

Рослини ростуть, коли Слова-підказки: прохолодно, тепло, жарко. Аналіз отриманих результатів: тепло – 3 бали; прохолодно – 0 балів; жарко – 0 балів; називання декількох слів-підказок - 1 бал; відсутність відповіді – 0 балів. 5)

Повітря забруднюють Слова-підказки: люди, тварини чи рослини.

Аналіз отриманих результатів:

люди (так – 1 бал, ні – 0 балів);

тварини (так – 0 балів, ні – 1 бал);

рослини (так – 0 балів, ні – 1 бал);

називання декількох слів-підказок - сума відповідних балів;

повітря не забруднюється – 1 бал;

відсутність відповіді – 0 балів.

ДОДАТОК Б

Гра «Половинки»

Мета: вчити складати з частин ціле зображення, виділяти суттєві ознаки предметів, продовжувати знайомити з предметами оточуючого світу, розвивати зорове сприйняття, дрібну моторику та координацію рухів.

Матеріали: дерев'яні (картонні) картки розрізані картки розміром 10 x 10 см із зображенням різноманітних предметів, скринька.

Хід гри:

Дерев'яні (картонні) картки із зображенням різноманітних предметів розрізані навпіл вертикально або горизонтально). Одна частина карток залишається у скриньці, друга – розкладена на столі поряд з дитиною. Дитині пропонують витягнути половинку зображення зі скриньки, впізнати ціле, до якого це відноситься і назвати його.

Після того, як дитина називає зображений предмет, їй пропонують знайти його другу половину серед тих, які розкладені перед нею на столі.

Примітки: бажано не використовувати зображення об'єктів живої природи (ділення їх навпіл недопустиме з точки зору морального та екологічного виховання); зображення на картках не повинні бути симетричними; на початкових етапах слід використовувати лише картки із зображенням знайомих дитині предметів; додавати незнайомі, нові для дитини, або ускладнені зображення слід поступово, враховуючи динаміку розвитку сприймання.

Особливе значення в організації занять з використанням вправ такого типу належить мотивації. Для цього картки можна підбирати за певною тематикою, і відповідно до неї підбирати завдання. Наприклад, тематика «Меблі», завдання: допоможи Лунтику зібрати меблі для нової кімнати.

Вправа «Пазли-вкладиші»

Мета: вчити складати з частин ціле зображення за зразком, виділяти характерні ознаки предметів, розвивати мислення, зорове сприйняття, дрібну моторику, вчити засвоювати просторові відношення.

Матеріал: пазли-вкладиші «Тварини», «Транспорт».

Хід роботи

На початковому етапі дитині пропонується пазл-вкладиш із зображенням тварини, який поділений на 3-4 великі частини. Дитині пояснюють і показують принцип роботи: пазл розбирають, аналізують зображення в цілому і частини зображеного, зіставляють їх, по чергово заповнюють рамку деталями так, аби отримати ціле, тобто малюнок.

Наступні заняття необхідно проводити з поступовим ускладненням: збільшенням кількості деталей пазла, використання більш складних зображень.

Примітки: важливо навчити і вправляти дитину у постійному пошуку характерних особливостей і деталей, адже це значно полегшить роботу і досить добре позначиться на розвитку сприймання дитини цілого і частин.

Вправа «Чия це тінь?»

Мета: вчити сприймати ахроматичне зображення предметів, розвивати вміння виділяти характерні ознаки предмета та впізнавати за ними сам предмет, виховувати уважність, пізнавальний інтерес.

Матеріал: набір карток-тіней предметів, набір карток із зображенням предметів.

Хід роботи

Педагог кладе перед дитиною картку із зображенням тіні предмета та пропонує подумати, що це за предмет та пояснити свою думку. Після цього педагог пропонує відшукати предмет серед розкладених на столі карток. Після того як дитина відшукала потрібну картку педагог кладе перед дитиною наступну картку і гра продовжується.

Примітки: у гру можна грати за схемою: 1 раз шукаємо предмет за тінню, 2 раз тінь за зображенням предмета.

Гра «Підзорна труба»

Мета: вчити пізнавати ціле за його фрагментами, пізнавати характерні ознаки предметів, розвивати мислення, виховувати пізнавальний інтерес.

Матеріал: тематичні малюнки із зображенням тварин, транспорту, меблів, посуду; аркуш цупкого паперу білого або чорного кольору (більшого розміру, ніж малюнки) з отвором діаметром приблизно 24-25 мм.

Хід роботи

Педагог накриває зображення аркушем з отвором, показує його дитині і розповідає, що до них потрапила захована картинка і побачити її можна тільки через підзорну трубу, але через неї видно зовсім небагато. Педагог пропонує дитині посувати підзорною трубою по малюнку, побачити більше та вгадати, що ж зображено на малюнку.

Таким чином дитина бачить зображення не цілим, а по частинам. Це стимулює процес пізнання цілого предмета за його характерними частинами.

Примітки: таку гру краще проводити під час індивідуальних занять, для того щоб у педагога була можливість якісно керувати діяльністю дітей.

Гра «Домалюйка»

Мета: вчити сприймати ціле як сукупність частин, розвивати мислення, увагу, виховувати спостережливість.

Матеріал: серія малюнків із зображенням різних предметів, на кожному з яких не вистачає якоїсь суттєвої деталі.

Хід роботи

Педагог пропонує дитині уважно подивитись на малюнки, визначити, якої деталі не вистачає на кожному та назвати її.

Примітки: можна встановлювати час на виконання завдання, тим самим стимулювати дитину до більш активної розумової діяльності.

Гра «Заховані малюнки»

Мета: вчити дітей сприймати контурні зображення хроматичних та ахроматичних кольорів, розвивати уважність, вміння бачити частини цілісного зображення, виховувати пізнавальний інтерес.

Матеріали: малюнки з накладеними одне на одного контурами предметів.

Хід роботи

Педагог пропонує дитині спробувати знайти на малюнках всі заховані предмети. Примітки: важливо щоб дитина знайшла всі предмети, заховані на малюнку.

Гра «Залатай хусточку»

Мета: вчити впізнавати частину за цілісним зображенням, розвивати уважність, виховувати пізнавальний інтерес.

Матеріал: малюнок хустки з отворами та латок. Педагог розповідає, що на гарній хусточці утворились дірки. Педагог звертає увагу дитини на те, що біля хусточки є декілька латок, але з них потрібно вибрати лише ті, які допоможуть залатати дірки.

Примітки: працюючи з матеріалом дитина може не тільки обрати потрібні латки, але й вирізати їх та закрити дірки в хустці.